

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 21, p. 163-182, Autumn 2022

Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek* *Bamsı Beyrek in Dede Korkut*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1115022>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
10.05.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
05.07.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2022

Asya Studies

Dursun Can Eyüboğlu
dursuncaneyuboglu@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-4163-0976>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Destanlar milletlerin yaşamını bir ayna gibi yansıtan sözlü kültür ürünleridir. Türkler, kökleri tarihin derinliklerine uzanan köklü ve gelişmiş bir destan geleneğine sahiptir. Dede Korkut Destanları; Türk destanları içerisinde önemli bir yere sahiptir; eski Türk yaşamının bir yansımasıdır. Türk tarihi, coğrafyası, dili, edebiyatı, kültürü, sanatı ve daha birçok konu hakkında önemli bilgiler içermektedir. Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Bunlardan birisi Bamsı Beyrek'tir. Bamsı Beyrek'in adı Dede Korkut Kitabı'nda yedi boyda geçmektedir. Dede Korkut'ta iki ayrı Beyrek vardır. Aslında iki ayrı kişi olan Bamsı Beyrek ile Beyrek, tarihî süreç içerisinde tek bir tip olarak kaynaşmıştır. Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Bamsı Beyrek/Beyrek tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihî-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek/Beyrek tipinin önemli bir tarihî tabakası Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tardu Kağan (576-603) ile ilgilidir. Kökleri tarihin derinliklerine uzanan Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Türk Dünyası'ndaki en yaygın destanlardan biridir. Bu anlatı, Dede Korkut'taki en zengin motiflere sahip destan olup doğumdan evlenmeye, ocuk sahibi olmaktan ölüme kadar insan yaşamının çeşitli dönemlerine ait motifler içermektedir. Bamsı Beyrek, Türk halk edebiyatında eski Türk tipini en iyi yansıtan tiplerden biridir. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Dede Korkut'un en uluslararası ve evrensel boyu olup günümüzde farklı adlar altında Türk Dünyası'nın birçok yerinde yaşamaya devam etmektedir. Bütün bunlar Bamsı Beyrek'in önemini yansıtmaktadır. Bu makalede, Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek; adı, ailesi, tarihteki, Dede Korkut'taki ve destanlardaki yeri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Bamsı Beyrek, Banu iek, Bay Böri, Bay Bican

Abstract

Epics are products of oral culture that reflect the lives of nations like a mirror. The Turks have a deep-rooted and developed epic tradition that goes deep into history. Dede Korkut Epics; it has an important place in Turkic epics; it is a reflection of ancient Turkic life; it contains important information about Turkic history, geography, language, literature, culture, art and many more. Many people are mentioned in Dede Korkut. One of them is Bamsı Beyrek. The name of Bamsı Beyrek is mentioned in seven epics in The Book of Dede Korkut. There are two separate Beyreks in Dede Korkut. In fact, Bamsı Beyrek and Beyrek, who are two separate people, have merged as a single type in the historical process. There are many historical-epic-legendary-mythological layers, the oldest of which goes deep into history, in the Bamsı Beyrek/Beyrek type, which has an important place in Dede Korkut. An important historical layer of the Bamsı Beyrek/Beyrek type in Dede Korkut is related to Tardu Kagan (576-603), the founding ruler of the Western Gok-Turk State. Kam Bori'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, whose roots go deep into history, is one of the most common epics in the Turkic World. This narrative is the epic with the richest motifs in Dede Korkut and includes motifs from various periods of human life, from birth to marriage, from having children to death. Bamsı Beyrek is one of the types that best reflects the old Turkish type in Turkish folk literature. Kam Bori'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, is the most international and universal narrative of Dede Korkut, and continues to live in many parts of the Turkic World today under different names. All these reflect the importance of Bamsı Beyrek. In this article, Bamsı Beyrek in Dede Korkut; his name, family, place in history, Dede Korkut and epics were examined.

Keywords: Dede Korkut, Bamsı Beyrek, Banu Cicek, Bay Bori, Bay Bican

Citation Information/Kaynaka Bilgisi

Eyüboğlu, D. C. (2022). Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(21), 163-182.

GİRİŞ

Destanlar milletlerin yaşamını bir ayna gibi yansıtan sözlü kültür ürünleridir. Türk tarihinde ve Türk halk edebiyatında destanlar önemli bir yere sahiptir. Türkler, kökleri binlerce yıl öncesine uzanan köklü ve gelişmiş bir destan geleneğine sahiptirler.

“Destan, tarihin derinliklerinde, milletlerin yaşamındaki önemli olay veya dönemlerin hafızalarda yer edecek ve dilden dile, kuşaktan kuşağa anlatılacak bir şekilde milletin fertleri arasında genişleyerek yayılan ve kendine has bir üslubu olan anlatılardır. Destanlar, uzun tarihi süreç içerisinde ortaya çıktığı milletin yaşantısına ve gelişimine paralel bir şekilde gelişen, içerisinde toplumun dil, kültür, edebiyat, mitoloji, inanış, gelenek ve görenek, örf ve adet, sosyal ve siyasi kurumlar, askeri faaliyetler, yiyecek-içecek, giyim-kuşam ve gündelik yaşam gibi çok geniş bir alanı kapsayan bilgiler içeren, başlangıçta sözlü olarak ve bir müzik aleti eşliğinde söylenen, tarihi süreç içerisinde çeşitli şekillerde yazıya geçirilen milli anlatılardır. Destanlar, bir milletin kendini ifade şeklini gösterir, o milleti tanımamızı ve anlamamızı sağlar. Destanlar, milletin gerçekten yaşanmış olduğuna inandığı, süslü bir dil kullanarak dile getirdiği, atalarına dair hatıralarını içeren sözlü, destani tarihleridir” (Eyüboğlu, 2019: 50).

Türk destanları deyince akla ilk gelenlerden biri Dede Korkut'tur. Bugüne kadar Dede Korkut'un önemi konusunda çok şey söylenmiştir. *Korkut* (Eyüboğlu, 2019: 16-28) eserimizde bunların önemli bir kısmına yer vermiştik. Dede Korkut'un önemini ortaya koyan sözlerden birkaçı şöyledir:

Ali Şir Nevai, Korkut Ata'nın Türkler arasındaki büyük ünü hakkında şöyle demiştir: *(Korkut Ata) “Türk ulusu arasında şöhreti öyle fazladır ki başka şöhrete ihtiyacı yoktur. Kendisinden yıllarca öncekini ve (yine) kendisinden yıllarca sonraki geleceği haber vermiştir. Çok öğüdü içine alan özlü sözleri ortadadır”* (Kocasavaş, 2014: 143).

Fuat Köprülü'nun derslerinde söylediği ünlü bir sözü vardır. Köprülü, Dede Korkut'un Türk edebiyatındaki en önemli eser olduğunu şöyle dile getirmiştir: *“Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar”* (Ergin, 2017: 7).

Abdimalik Nisanbayev, Korkut Ata'nın Türkler için önemini şöyle dile getirmiştir: *“... bizler, bundan on asır önce Dede Korkut-Korkut Ata'nın öğütlerine ve engin ferasetine kulak veren, büyük bilgimizin nasihatleriyle devlet oluşturabilen milletin nesilleriyiz.”* (2000: 12)

Faruk Sümer, Dede Korkut Destanları hakkında şöyle söylemiştir: *“Oğuzlar'ın kendi dillerinde yazılmış biricik milli destanları Dede Korkut Destanları'dır. Bu destanlar son asırlara kadar Anadolu ve İran Türkleri arasında sevilerek dinlenmiş, okunmuş ve Anadolu Türkleri'nin ataları Oğuzlar'a karşı daha derin bir bağlılık duygularında amil olmuştur”* (1972: 373).

Muharrem Ergin, Dede Korkut dilinin önemini vurgulamıştır: *“Dede Korkut'un dili de tam bir destan dili olarak Türkçenin emsalsiz bir şaheseri durumundadır. Bu dil milletin ağızında asırlarca süzüle süzüle adeta atasözleri ve vecizeler dizisi haline gelmiş bir dildir. Destan dili bu bakımdan mukaddes kitapların diline benzer. Onun için dil bakımından Dede Korkut Türkçesinin Türk dilinin mukaddes kitabı durumundadır diyebiliriz”* (2017: 10).

Dede Korkut Hikâyeleri, her biri tek başına bağımsız ve tamam bir hikâye olarak karşımıza çıkmakta, fakat hepsi birden ayrıca büyük bir bütün oluşturmaktadır. Bu bütünün konusu, maceraları, yaşayışı ve yaşam görüşleri ile geniş Oğuz topluluğudur. Aynı ayrı olarak hikâyelerin konusu ise bu topluluk içindeki beylerin teker teker başlarından geçen çeşitli maceralardır. Hikâyeleri bir bütün oluşturacak şekilde birbirine bağlayan asıl nesne, hikâyelere dağıtılarak esere yerleştirilmiş olan sosyal tablodur. Bu tablo, aynı devirde, aynı bölgede, bir hanın etrafında belirli bir hanlık düzeni içinde toplanmış bulunan Oğuz derebeylerini canlandırmakta olup, başta bütün beylerin kendisine tabi oldukları bir han vardır. Hikâyeler, aynı devirde aynı bölgede yaşayan ve birbirlerine çeşitli şekillerde bağlı bulunan Oğuz beyleri etrafında toplanmıştır. Her hikâye, esas olarak bir beyin macerası olsa da az veya çok diğer beylerin de katıldıkları veya adlarının karıştığı bir olaylar silsilesidir. Ön planda beyler bulunmakla birlikte, beylerin çevresi ve yaşayışı canlandırılırken, âdetleri, gelenekleri ve çeşitli yönleri ile bütün bir Oğuz kavminin yaşamı bu hikâyelere yansıtılmış ve bu durum bütün hikâyelere yayılmıştır. Böylece olayları bakımından birbirinden ayrılan hikâyeler tek bir topluluk yaşamının, bütün bir Oğuz kavminin yaşayışı ve dünya görüşlerinin etrafında toplanmaktadır. Hikâyelere bu gözle bakınca, asıl anlatılmak istenen şeyin Oğuz kavmi ve yaşamı olduğu, hikâye kahramanlarının ise buna örnek ve vesile olmak üzere seçilmiş olduğu görülmektedir. Bu yüzden kişileri ilgilendiren olaylar anlatılırken hikâyelerde *Oğuz* sözcüğü kullanılarak sık sık Oğuzların yaşamına atıflar yapılmaktadır. Hikâyelerin

sonlarında hepsine aynı ad verilerek her birinin bir *Oğuzname* olarak nitelendirilmiş olması da bunu göstermektedir (Ergin, 1989: 23-25).

Dede Korkut Kitabı'nda hikâyelere *boy* denilmektedir. *Boy* sözcüğü *destan* sözünün Türkçe karşılığıdır. Hikâyelere içindekiler bakımından verilen ad ise *Oğuzname*'dir. “*Dede Korkut hikâyeleri boy şeklinde Oğuzname'lerdir*” (Ergin, 1989: 30). Dede Korkut Kitabı'nın bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri Dresden'de, diğeri ise Vatikan'da bulunmuştur. Dresden nüshası 19. yüzyılın başında, Vatikan nüshası ise daha yakın bir dönemde bulunmuştur ve 1950'den beri bilinmektedir. Dede Korkut üzerindeki çalışmalar genel olarak Dresden nüshasına dayanmaktadır (Ergin, 1989: 56). Dede Korkut Kitabı'nın, Dresden nüshası on iki, Vatikan nüshası altı hikâyeyi içermektedir (Ergin, 1964: Ön Söz). 2019 yılında Dede Korkut ile ilgili yeni bir el yazması bulunmuştur (Ekici, 2019: 9-14).

Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Bu kişilerden biri Bamsı Beyrek'tir. Bu çalışmamızda Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek'i; adını, ailesini, tarihteki, Dede Korkut'taki ve sözlü kültürdeki yerini inceleyeceğiz.

BAMSI BEYREK'İN ADI

Bamsı Beyrek, Dede Korkut Kitabı'nda *Bamsı*, *Bamsı Beyrek*, *Beyrek*, *Beyrek Han*, *Boz Oğlan*, *Han Beyrek*, *Kam Büre Beg-oğlu Bamsı Begrek* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Bamsı*, *Bamsı Birek*, *Bamsım Birek*, *Birek* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı 7 boyda geçer: *Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy*, *Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*, *Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy*, *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*, *Begil Oğlu Emren'in Boyu*, *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy*, *İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy*. Türkmen varyantında adı bir boyda, *Bamsım Birek*'de geçer (Gökyay, 1973: 320-326; Erdem, 1998: 793; Ercilasun, 2004: 62).

Dede Korkut Kitabı'nda Bamsı Beyrek'in adı 7 hikâyede (2, 3, 4, 6, 9, 11, 12) toplam 218 defa geçmektedir. Bamsı Beyrek'in adının en çok geçtiği boy, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu olup, bu boyda adı 172 defa geçmektedir. İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da, Beyrek'in adı 31 defa geçmektedir (Sakaoğlu, 1998: 22-25). Bamsı Beyrek'e adını Dede Korkut vermiştir. Metinde iki yerde *Boz-Oğlan* diye de geçmektedir (Gökyay, 1973: CL). Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan nüshasında, Beyrek'in adı Hikâyet-i Bamsı Beryik Boz Atlu'da *Beryik* olarak, Hikâyet-i Taş Oğuz İç Oğuz Asi Olup Beryek Vefatı'nda ise *Beryek* olarak geçmektedir (Kaçalın, 2000: 222).

Bamsı Beyrek'in adının ilk sözcüğü *Bamsı*'dır:

Dursun Yıldırım'a göre Bamsı Beyrek'in adındaki ilk sözcüğün doğrusu *Bamis* ve metin içinde geçen biçiminin okunuşu da *Bamis-im*'dir (Yıldırım, 2002: 129-167'den aktaran Üçüncü, 2006: 24). Adem Aydemir'e göre *Bamsı* adı, “*Kam'a benzeyen*” anlamında *Kamsı* olması gerekirken *Bamsı* olmuştur (Aydemir, 2010: 185-204). Mehmet Surur Çelepi'ye göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, çocuksuz olan Kam Böri (Püre), Oğuz beylerinin, yüzlerini göğe tutup, el kaldırıp dua etmeleriyle, Tanrı'dan kut almış beylerin duasıyla çocuk sahibi olmuş, doğan çocuğun adı da şükranları bildirmek amacıyla *Bamsı* konulmuştur ve *Bam* sözcüğü “*gökyüzü*” anlamındadır (Çelepi, 2016: 348).

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Dede Korkut gelmiş ve Bay Böri Bey'e, “*Sen oğlunu 'Bamsam!' deyü ohşarsın / Bunun adı Boz Aygırlı Bamsı Beyrek olsun!*” diyerek kahramanlık gösteren Bamsı Beyrek'e adını koymuştur (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 71). Destanda *Bamsı* adı, Bay Böri'nin, oğlunu “*Bamsam*” diye okşamasıyla ilişkilendirilmiştir. Burada *Bamsı* adının anlamının böyle ilişkilendirilmesi aslında halk etimolojisinin bir ürünüdür. Gerçekte bu adın veya ona kaynaklık eden arkaik formunun, Eski Türkçede var olan ancak sonradan unutulmuş, daha farklı bir anlamı olabilir. Nitekim aynı boyda *Bam Bam Depe* (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 91) adlı bir yer adı da geçmektedir ki, bu yer adının kökündeki *Bam* ile *Bamsı* adının kökündeki *Bam* arasında bir ilişki de olabilir.

Bamsı Beyrek'in adının ikinci sözcüğü *Beyrek*; *Bey* kökü ve *-rek* ekinden oluşmaktadır:

Bey kelimesi Türk tarihinde Türk lehçelerinde değişik şekillerde söylenmiştir. Göktürklerde *Beg*, Uygurlarda *Beg*, Hazarlarda *Beh*, *Peh*, Kazak-Kırgızlarda *Bi*, Özbeklerde *Bi*, *Bei*, Türkmenlerde *Big*, *Beg*, Osmanlılarda *Bey* vb. şekillerde kullanılmıştır. Tarihte bütün Türk devletlerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Genellikle çeşitli anlamlarda kullanılmıştır; bir unvan olarak, koca ve evli erkekler için, efendi anlamında, ayrıca şehzadeler için de kullanılmıştır (Donuk, 1988: 5). F. Altheim, *Bey* tabirinin Türkçe eski bir kökten geldiğini, yazılı kaynaklarda ilk olarak Büyük Hun imparatoru Mo-tun (M.Ö. 209-M.Ö. 174)'un adında geçtiğini belirtmiştir: *Mo-tun=Bik-tun=Beg-tun (Beg nesli)* (Altheim, 1959: 23'den aktaran Donuk, 1988: 5-6). P. Pelliot, Göktürk hükümdarı Me-tch'ouo (Kapgan Kağan)'nın adının

Türkçe aslının *Beg-Çor* olduğunu belirtmiştir (Kafesoğlu, 1993:108 ve Gömeç, 1997: 55'ten aktaran Babayar, 2002: 107-117).

Göktürk devrinde *beg* unvanı, kabile veya çeşitli kabilelerden meydana gelmiş daha büyük toplulukların başında bulunanların taşıdığı bir unvan olarak *han* veya *kagan* unvanından daha aşağıdaydı. Orhun Yazıtları'nda bu kelime, asiller sınıfını ifade etmektedir. Hükümdar ailesine mensup prensler bu zümreye girerlerdi, herhangi bir nüfuz ve yetki sahibi olan memurlar da bu unvanı alırlardı. Karahanlı Devleti'nin büyük memurları bu unvanı taşırdı. Selçuklu Devleti'ni kuran ilk Oğuz reisleri de önceleri sadece *beg* unvanını kullanırdı. 11-13. yüzyıllarda Oğuz ve Karluk kabile reisleri de *beg* unvanını taşırlardı. Osmanlıların ilk hükümdarları, Anadolu beylikleri, Karakoyunlu ve Akkoyunlu hükümdarları da hep *beg* unvanını taşımışlardır (Köprülü, 1992: 12).

Orhan Şaik Gökyay'a göre *Böyrek*, Şeyh Süleyman Efendi'nin Çağatay Lügatinde, Türklerden bir boy olarak geçmektedir. Bugün Kıpçak kabilesinin oymakları arasında *Beyrek* de yer almaktadır. Kırgızların bölündüğü on bölükten biri olan Karmışların türlü oymakları arasında *Beyrek* de vardır. Cahit Öztelli'nin belirttiğine göre Ankara'ya 100 km. uzaklıkta bir *Beğrek Dağı* vardır, Kızılırmak, bu dağın eteğinden geçmektedir (Gökyay, 1973: CLI-CLII). Buradaki Kırgızların (Kazakların) bölündüğü on bölükten birinin adının *Karmış* ve oymakları arasında da *Beyrek* adının bulunması dikkat çekicidir ve Dede Korkut Destanları'nın bir yansıması olsa gerektir. Çünkü Atalar Sözü'nde Korkut Ata'nın babasının adı *Karmış* olarak geçmektedir. *Karmış* ve *Beyrek* adlarının bir arada bulunması Dede Korkut Destanları'nı çağrıştırmaktadır. *Beyrek* adının Kıpçak ve Kırgız (Kazak) oymaklarında da yer alması, Bamsı *Beyrek*'i tarihi olarak bir Oğuz-Kıpçak birlikteliği olan Göktürk dönemiyle ilişkilendirmektedir.

Dursun Yıldırım'a göre Kam Böre (=Böri) Big'in adındaki Böri'nin anlamı Oğuz lehçelerindeki *kurt*'tur. *Böri*, *Böre* biçimleri Türkistan sahasındaki Türk lehçelerinde kullanılmaktadır. *Börik* sözüne gelen *-k* eki, sevimlilik ve küçük olma durumunu göstermektedir. Burada, babasının onu sevmesi dikkate alındığında, *sevimli kurt yavrusu* gibi bir anlam kazanmıştır (Yıldırım, 2002: 129-167'den aktaran Üçüncü, 2006: 24). Sencer Dıvıçioğlu'na göre Türkçe konuşan Te-le'lerin boy ulularına *Ulu Beğrek* deniliyordu (Dıvıçioğlu, 2015: 132).

Osman Fikri Sertkaya'ya göre Dede Korkut'ta *+rek* eki ile kurulan dört kelime vardır; *yigrek*, *beyrek*, *egrek*, *segrek*. Bunlardan ilki hariç, diğer üçü isimdir ve Dede Korkut'un bazı kahramanlarının adıdır. Muharrem Ergin, bu kelimelerin sonunda yer alan *+rek* ekinin, dahalık ifade eden ve günümüzde unutulmuş bulunan bir ek olduğunu, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi Dede Korkut'ta da geçtiğini söylemiştir. Osman Fikri Sertkaya'ya göre *Beyrek*'in adı araştırmacılarca *Beyrek*, *Bejrek*, *Birek*, *Bayrek* (*Beyrek*, *Bayrek*, *Baryek*), *Beryik* gibi değişik şekillerde okunabilmektedir. Bu ad Eski Türkçe kaynaklarda kimi yerlerde geçmektedir; E-5 (Barık I) Yazıtı'nda "*b(e)gr(e)k(i)me (e)s(i)z(i)me ad(i)r(i)ld(i)m*" şeklinde, E-98 (Uybat VI) Yazıtı'nda "*k(a)zg(a)nd(i)ng(i)z bökm(e)d(i)ng(i)z b(e)gr(e)k(i)m b(e)g*" şeklinde, E-13 Yazıtı'nda Kurt Wulf tarafından yaklaşık bir asır önce okunan ancak günümüzde silinmiş olan bir satırda "*tenri elim begrek el inançu atandım*" şeklinde, Eski Uygur Türkçesinde bir şiirde "*(redni)de yig mening edgü (tengr)im alpım bekrekim*" şeklinde, Papamkara-Kalyanamkara'da "*udçı er körüp inçe tip ayıdı. Siz kişide adruk begrek er közünür siz*" şeklinde, Turfan metninde "*Tanuk: begrek çigşi*" şeklinde geçmektedir. Eski Türkçe metinlerinde geçen bu örneklerle dayanarak *Beyrek* sözcüğünü *Begrek* kelimesinden getirmek gerekir. Bu nedenle sözcüğü *Beg-rek* şeklinde anlamak ve ismin kökünü de *Beg* olarak kabul etmek gerekir. Sonuç olarak *Beg* kelimesi Türkiye Türkçesinde "*bey*, *efendi*" olduğundan, *Begrek* kelimesi de *Beyefendi* anlamına gelmektedir ve bir saygınlık ifadesidir (Sertkaya, 2012: 106-107). Buradaki örneklerde görüldüğü üzere, *Begrek* sözcüğünün Göktürk-Uygur döneminde yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

F. Altheim, Köl Tigin Yazıtı'nda Buhara'nın adı olarak geçen *Bukarak*'ın *Buka+rak* biçiminde açıklanabileceğini, buradaki "*-rak*"ın kuvvetlendirme edatı olduğunu söylemiştir. Erhan Aydın da buna şu örneği vermiştir: *Begrek (= Beg+rek)* (Aydın, 2016: 51).

Begrek'in adındaki *Beg*, eski bir Türkçe kelimedir ve bugün de yaygın olarak kullanılmaktadır. *Begrek*'in adındaki *-rek* ekinin eski dönemlerde yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

İbn Fadlan, 922 yılı ilkbaharında Oğuzları ziyaret etmişti. Ramazan Şeşen, Oğuzlar'daki ordu kumandanının (subaşı) adını *Etrul b. El-Katağan* olarak okumuştur (Şeşen, 2010: 16). Sergey Grigoreviç Agacanov ise bu Oğuz başkumandanının adını *Etrek bin Katan* olarak belirtmiştir (Agacanov, 2015: 216). Bu okunuşta *Etrek* adında da *-rek/-rak* eki görülmektedir. Günümüzde kullanılan, *er* sözcüğünden gelen *erkek* kelimesinde de bu ek bulunuyor olabilir.

Bamsı Beyrek'in gerçek adı *Bamsı*'dir, *Begrek* ise “*Beg/Bey*” demektir ki, Bamsı Begrek'in eski Türkler'deki yönetici konumuna, beyler sınıfından olduğuna vurgu yapmaktadır. *Bamsı Begrek*, “*Bamsı Beg/Bey*” demektir. Bu bakımdan *Alp Bamsı* (Alpbamsı), zamanla *Alpamis*'a dönüşmüştür (Eyüboğlu, 2019: 190).

BAMSİ BEYREK'İN AİLESİ

Bamsı Beyrek'in Babası Bay Böri'dir: Bay Böri, Dede Korkut Kitabı'nda *Bay Büre*, *Bay Büre Beg*, *Bay Büre Han* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Bayböri*, *Bayböri Beğ*, *Bayböri* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı 2 boyda geçer: *Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*, *Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy*. Türkmen varyantında adı bir boyda, *Bamsım Birek*'de geçer (Gökyay, 1973: 320; Erdem, 1998: 794; Ercilasun, 2004: 64). Yazıcıoğlu Oğuznamesi'nde Beyrek tanıtılırken adı “*Bay Bura-oğlu Bey Barı Yiğit*” olarak geçmektedir (Gökyay, 1973: CL). Bay Bura (Böri), Türk folklorunun en yaygın hikâyesi veya destanı olan Bamsı Beyrek'in babasıdır (Gökyay, 1973: CXLVI).

Bamsı Beyrek'in annesi vardır ancak onları da adları bilinmemektedir. Bamsı Beyrek'in yedi kız kardeşi vardır ancak adları bilinmemektedir.

Bamsı Beyrek'in eşi/karısı Banu Çiçek'tir: Banu Çiçek, Dede Korkut Kitabı'nda *Banı Çiçek*, *Banu Çiçek* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Banuv*, *Banuv Gız* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı bir boyda, *Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*'nda geçer. Türkmen varyantında adı bir boyda, *Bamsım Birek*'de geçer (Gökyay, 1973: 320; Erdem, 1998: 793; Ercilasun, 2004: 64). Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, bir yerde babasının adı ile de anılmaktadır: *Bay Bican Beg kızı Banı Çiçek* (Aliyev, 2018: 24). Banu Çiçek, Bamsı Beyrek Boyu'nda, baş rolde olan kadındır. *Han* olarak sıfatlanan, Oğuz beylerinden Bay Bican Bey'in kızıdır. Bamsı Beyrek'in beşik-kertme adaklısı ve sonra eşidir. “*Güzeller şahı*” olarak nitelenen Banı Çiçek'in kargı gibi uzun kara saçları vardır ve kırmızı kaftan giyer. Yarışta onun atını kimse geçemez, okunu kimse yaramaz, güreşte erkeklerle başabaştır. Daha erkek ayağa kalkmadan kalkıp hazırlanması, eşi atına binmeden şahbaz atının beline binmesi, erkek daha karıma varmadan onun baş getirmesi gerek olan bir kız varsa o da budur. “*Alplar devrinin erkeğine her yönden, her bakımdan eş yiğit Türk kızının timsalidir*” (Gökyay, 1973: CLXXXIII).

TARİHTE BAMSİ BEYREK

Yazıcıoğlu Oğuznamesi'nde Beyrek, şöyle alkışlanmaktadır:

“*Ban hisarından parlayıp uçan, altı batman som demürü ayağında kıran, apıl apıl yürüyende boğalayın, zıvıl zıvıl zıvılayanda yılanlayın, on altı yıl Bayburt hisarında dutsaklık çeken, baldırı-uzun Baldırşa'dan hakkın alan, yüce yerden alçak yere göz gözeden Bay Bura-oğlu bey Barı Yiğit*” (Gökyay, 1973: CL).

Tevarih-i Cedid-i Mir'at-i Cihan'da bir İç Oğuz beyi olarak Beyrek Beg'in adı geçmektedir (Ergin, 1989: 39-41).

Şecere-i Terakime'ye göre Oğuz ilinde beylik kılan yedi kızdan biri Karmış Bay'ın kızı ve Mamış Bik'in karısı Barçın Salur idi. Onun kabri Sir suyunun yakasında olup halk arasında ünlüdür, Özbekler ona “*Barçının Kök Kaşanesi*” demektir (Ebülğazi Bahadır Han, 1974: 96-97).

Avelbek Konıratbayev'e göre Kızılorda'nın batı yönündeki Barşın nehrinin yakınlarında Barşın (Banı Çiçek) türbesi vardır. Bu türbede sekiz tane kadın mezarı vardır. Dışı boyalı olduğu için bu türbeye *Sırlı Tam* (Boyalı Türbe) de denilmektedir. İslâmiyet öncesine ait olan böyle bir mezarın Sirderya bölgesinde başka bir örneği yoktur. Yanında balçık tuğlarla yapılmış yıkık bir mezar vardır. Bu mezar Bamsı Beyrek'in mezarı olsa gerektir. Bu durumda buradaki sekiz kadının mezarı Bamsı'nın yedi kız kardeşi ve eşi Banı Çiçek'in mezarlarıdır (Konıratbayev, 2000: 164).

Günümüzde Anadolu'da, Bayburt'un Masat köyünde, Dede Korkut'un mezarı olduğuna inanılan bir mezar olduğu gibi “*Parasarin Bayburt Hisari*” olarak anılan Bayburt Kalesi'nin karşısındaki Duduzar tepesinde de Bamsı Beyrek (Beğ Böğrek)'in mezarı olduğuna inanılan bir mezar vardır (Bayburt Dede Korkut 5. Kültür-Sanat Şöleni Kitapçığı'ndan aktaran Alptekin, 1999: 1005).

Dede Korkut'la ilgili önemli çalışmaları bulunan Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre Orta Asya ve Yakın Doğu'daki eski bahadırılık destanı Alpamis menkıbesi, Oğuzca tercümesi olan Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun aslını oluşturmaktadır. Bu konunun Altay asıllı olduğu, 1939'da yayımlanan N. Ulağışev adlı hikâyecinin anlattığı varyantından, menşe bakımından çok eski bir Altay

kahramanlık destanı olan *Alıp Manaş* ile benzerliğinden görülmektedir. 9-10. yüzyıllarda Salur Kazan ve diğer Oğuz kahramanlık menkıbelerine dahil edilen bu konu, şimdi ihtimal, konu bakımından tarihi olan ve Dış Oğuzlar ile birlikte Salur Kazan'a ve İç Oğuzlar'a karşı çıkarılan isyanın destan kahramanı olarak bilinen Oğuz bahadırı Beyrek'e mal edilmiştir. Bamsı Beyrek Destanı'na konu bakımından uygun olan Beyrek'e dair hikâyeler bugüne kadar Anadolu'da söylenmekte olup çeşitli varyantlar halinde 1930 yıllarında yayımlanmışlardır (Jirmunskiy, 1961: 618-619).

Pertev Naili Boratav'a göre bugün için tespit edilebilen en eski konu Beyrek (bugünkü şekliyle Bey Böyrek) konusudur. Ana hatlarıyla bu hikâyenin konusu Dede Korkut Kitabı'nda görülmektedir. Fakat Anadolu'daki halk hikâyelerine Dede Korkut Kitabı'ndan değil, Dede Korkut Kitabı'na ve Anadolu dışındaki bazı Türk zümrelerindeki (Karakalpaklar, Kırgızlar gibi) varyantlarına kaynak olmuş daha eski bir rivayetten geçmiş olması icap eder. Beyrek adı, Oğuz kahramanlarının adlarını veren başka metinlerde de görülmektedir. Anadolu'daki *Bey Böyrek Rivayetleri*'nde ise anlamı bilinmeden, Beyrek'in memleketi olarak hep Oğuz İli anılır. Şu halde Beyrek konusunu, Dede Korkut'un telif tarihi olan 15. yüzyıl başlarından çok daha eskiye çıkarmak mümkündür (Boratav, 2015: 52; Yılar, 2000: 43).

Dede Korkut'la ilgili öncü çalışmaları olan H. Köroğlu, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun, 10. yüzyılda Sirderya bölgesinde bulunan Oğuz boylarının arasında doğduğunu ileri sürmüştür (Konratbayev, 2000: 157). Türk destanları ve Dede Korkut'la ilgili önemli araştırmaları bulunan Alkey Margulan'a göre Alpamış Destanı ve Kozi Körpeş-Bayan Sulu Destanı, 11-12. yüzyılda Oğuz-Kıpçak döneminde ortaya çıkmıştır (Margulan, 1946: 75-81'den aktaran Ata Yıldız, 2015: 38).

Dede Korkut hakkında değerli çalışmaları bulunan Avelbek Konratbayev'e göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, yani Alpamış Destanı, 10. yüzyılda Sirderya bölgesinde, Kıyat (Konurat) kabilesinde teşekkül etmiştir; Alpamış, Osetler (Alanlar)'in Nart Destanı'nda *Atsam* adıyla geçmektedir. Bu destandaki konu, Oğuz destanlarının hepsine çekirdek olmuştur; *Korkut, Bozoğlan, Oğuzname, Alpamış, Köroğlu ve Kozi Körpeş* vb. destanları buna örnek olarak sayılabilir. Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bamsı Beyrek, Peçenekler'e tutsak düşmüş, Peçenek beyinin kızının yardımıyla zindandan çıkıp, yurduna gelmiştir. Bamsı Beyrek'in adını *Bemiş Bayrak* olarak ele alan Avelbek Konratbayev, Oğuz ulusunun teşekkülünün Alpamış ile başlayıp, birliğinin de onun ölümü ile parçalandığını, Bayrak sözcüğünün "*tuğ, bayrak*" olmayıp, "*direk, birek*" şeklinde *Dirsehan* adında bulunduğunu, daha da geriye gidildiğinde *derbik* olduğunu ileri sürmüştür. Avelbek Konratbayev'e göre Bamsı Beyrek, doğu Oğuzları'ndan Kıyat boyuna mensuptu. Dede Korkut'ta 9-11. yüzyıllardaki Sirderya bölgesinde bulunan Oğuz-Kıpçak ulusunun şeceresi ve tarihi anlatılmaktadır. Bu destanların başında Boğaç Han Destanı değil, Alpamış (Bamsı Beyrek) Destanı'nın durması gerekir; çünkü, Oğuz-Kıpçak ulusunun teşekkülü de yıkılışı da *Alpamış (Bamsı Beyrek)* adıyla ilgilidir (Konratbayev, 2000: 156-177).

Dede Korkut'la ilgili önemli çalışmaları bulunan M. Fahrettin Kırzioğlu'na göre Bamsı Beyrek, Bayburt-İspir-Oltu-Ban Hisarı-Penek bölgesinde malikaneleri olan ve Küçük Arsaklılar'ın "*tak-a-tir/taç-giydiren*"="*inak*" vazifesinde bulunan *Biyurat oğlu Bagarat* hanedanının (Bay Bura oğlu Bamsı) timsaliydi (Kırzioğlu, 1963: 367).

Hasan Bülent Paksoy'a göre Alpamış ile ilgili olabilecek bir varsayım şöyledir: Gazneli Devleti'nin gücünü yitirmesinden sonra, 1208-1209'da Gazne'ye gelen Aybek, burada hükümdarlığını ilan etmiş, 1210 yılında polo oynarken atından düşüp yaralanmış ve ölmüştü. Onun oğlu Aram yaklaşık bir yıl tahtta kalmış, yerine Şemseddin (din güneşi) lakabını alan İltutmuş veya Altamış adı ile bilinen İlbarı boyundan bir Türk geçmişti (The Cambridge History of India, Vol. III, 1928: 51'den aktaran Paksoy, 1985: 620). Hasan Bülent Paksoy'a göre Alpamış adının, Kazak ve Kırgız ağızlarında *Algamış, Alfamış* olarak yazılması, Gazneliler sonrası Hindistan'da bulunan İltutmuş-Altamış ile Alpamış arasında bir bağlantı kurulup kurulmayacağı konusunda yeni soruları ortaya çıkarmaktadır (Paksoy, 1985: 621).

Karl Reichl'e göre Alpamış Destanı'nın Oğuz varyantı, Oğuzlar henüz batıya göç etmeye başlamadan önce, 9 ve 11. yüzyıllar arasındaki bir tarihte teşekkül etmiştir (Üçüncü, 2006: 25). Kemal Üçüncü'ye göre Alpamış Destanı'nın; Altay varyantı Alıp Manaş'ta mitsel teşekkül döneminin izleri baskındır; Konrat varyantında, Kalmuk/Moğol saldırılarının biçimlendirdiği bir entrik yapı vardır; Kalmuk saldırısına maruz kalmamış Tatar ve Başkurt boylarının varyantlarında Alpamış anlatısı zamanla masal formuna dönüşmüştür; Oğuz varyantı Bamsı Beyrek, anlatım tutumu ve teknikleri açısından en gelişmiş örneklerinden biridir. Burada tarihsel bir çerçeve ve coğrafya söz konusu olup, feodal ilişkilerin ötesinde, düzenli ve gelişmiş bir siyasal organizasyon kendini hissettirir (Üçüncü, 2006: 66-67).

Metin Ergun'a göre Alpamış Destanı'nın daha 6-8. yüzyıllarda, Göktürk Kağanlığı devrinde Altay eteklerinde teşekkül etmiş olması muhtemeldir (Ergun, 1995: 77'den aktaran Gülensoy, 2004: 81).

Muammer Kemaloğlu'na göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun tarihsel arka planında, Sultan Tuğrul Bey'in 1054 yılında gerçekleşen Rum (Anadolu) Seferi ve o sefere katılmış olan komutan ve askerlerin başından geçen olayların olduğu söylenebilir (Kemaloğlu, 2019: 53-69).

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun Milattan Önceki dönemlere uzanan bir tarihi alt tabakası vardır. Milattan Önceki dönemlerde anlatılan ve kökleri tarihin derinliklerine uzanan eski Türk destanı, İskit/Saka-Kanglı-Hun dönemlerinde Orta Asya'nın geniş bozkırlarında, Avrasya'da anlatılmış, yayılmış, Göktürk döneminde Tardu Kağan'a uyarlanarak *Bamsı Beyrek* ve *Alpamiş* adıyla yayılmış, tarihi süreç içerisinde bu uyarlanma, sonraki dönemlerde başka kişilere de uyarlanarak devam etmiş, böylece Dede Korkut Kitabı'na *Bamsı Beyrek* adıyla, Orta Asya'daki anlatılara *Alpamiş* adıyla yansıyan eski Türk destanı, başka başka adlarla da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle aynı destan Türk halkları arasında türlü adlarla yaşamaktadır (Eyüboğlu, 2019: 217-218).

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, kökü çok eskilere uzanan bir destan kalıbı olmakla birlikte, bu destan kalıbı, tıpkı diğer Dede Korkut Destanları'nın birçoğu gibi (Deli Dumrul, Tepegöz vb.), en son Bamsı Beyrek'e/Alpamiş'a uyarlanmıştır. Bu destanın en eski kökü, Batı Türk coğrafyasına, İskit/Saka, Kanglı, Usun, Batı Hunları'na, hatta çok daha öncesine uzanmaktadır. Bu destan ile Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu ve diğer Dede Korkut boyları ile çok sayıda benzerliğin bulunmasının bir nedeni de bundan kaynaklanmaktadır. Bir destan anlatıcısı olarak Dede Korkut'un daha önceden gelen bir destan kalıbı içerisinde, kendisinden önceki kuşaklardan, ozanlardan kendisine ulaşan destanları öğrenmesi, bunları kendi dil ve üslubu ile aktarması ve kendi dönemindeki tarihi olayları destanlaştırması oldukça doğaldır. Bamsı Beyrek Boyu'nun daha sonra, tarihi süreç içerisinde bazı değişimler geçirerek, başka tarihi-destani kişilere de uyarlandığı ve bunun da etkisiyle, aynı destanın farklı adlar altında yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Bu nedenle bu boyun çeşitli adlar taşıyan çok sayıda farklı varyantı da vardır. Bu boyun başkahramanı olan Bamsı Beyrek'i Batı Göktürk hükümdarı Tardu Kağan olarak tespit etmekle birlikte, destanın daha alt tabakasında, Efrasyab/Alp Er Tonga ve/veya Oğuz Han'ın, hatta ondan çok daha öncesine ait daha eski bir kahramanın hatıralarının da bulunduğunu düşünmekteyiz. Türklerin ataları arasında ilk büyük kahramanlar ortaya çıkmış, bu kahramanların adı altında oluşan, Türklerin sözlü kültürünü ve değerlerini yansıtan ideal alp tipi, tarihi süreç içerisinde hatıraların iç içe geçmesiyle birlikte, sonradan ortaya çıkan başka tarihi kişilere de kendiğilinden uyarlanmış/uyum sağlamış, böylece aynı destan kalıbı içerisinde, yeni yeni görünümde kazanarak yaşamaya devam etmiştir. Bu nedenle bu destanın en alt tabakası, Milattan Önceki ikinci veya birinci binli yıllara, Türk destan geleneğinin başlangıcına kadar uzanabilir (Eyüboğlu, 2019: 228).

Ahmet Bican Ercilasun, Salur Kazan'ın tarihi kişiliğini Türgiş hükümdarı Su-lu Kağan (716-738) olarak tespit etmişti (Ercilasun, 2000: 158; Ercilasun, 2002: 33; Ercilasun, 2004b: 126). Biz de Ahmet Bican Ercilasun'un bu tespitlerine katılmış ve bazı eklemelerde bulunmuştuk (Eyüboğlu, 2019: 426-445). Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan, destanın başkahramanı Salur Kazan/Kazan tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Salur Kazan/Kazan tipinin önemli bir tarihi tabakasının Kara Türgiş Devleti'nin kurucu hükümdarı Su-lu Kağan (716-738) ile ilgili olduğunu tespit etmiştik (Eyüboğlu, 2019: 444-445). Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan, destandaki en üst yönetici olan Bayındır Han tipinde birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Bayındır Han tipinin önemli bir tarihi tabakasının 2. (Doğu) Göktürk Devleti hükümdarı Bilge Kağan (716-734) ile ilgili olduğunu tespit etmiştik (Eyüboğlu, 2019: 273). Dede Korkut'un önemli bir tarihi tabakasının Göktürk-Türgiş dönemiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Bamsı Beyrek/Beyrek tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek/Beyrek tipinin önemli bir tarihi tabakası Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tardu Kağan (576-603) ile ilgilidir.

Dede Korkut'ta, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda çeşitli tarihi hatıraların önce destanlaşmış, sonra da hikâyeleşmiş izleri görülmektedir. Dede Korkut'taki Bay Böri, Batı Göktürk hükümdarı İstemi Yabgu/Kağan (552-576)'ın, Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek, İstemi Kağan'ın oğlu, Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tardu Kağan (576-603)'ın hatıralarını taşımaktadır. Batı Göktürklerin bu dönemdeki tarihi hatıraları destanlaşarak Dede Korkut'a yansımıştır (Eyüboğlu, 2019: 215). Böylece bu dönemdeki tarihi olaylar, tarihi süreç içerisinde, halihazırda Türkler arasında anlatılmakta olan ve kökleri eski devirlere uzanan Türk destan taslağına dahil olmuş, bu destan yeni bir görünüm kazanarak Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun sonraki varyantlarına evrilmiştir.

İstemi Yabgu/Kağan (552-576)'ın oğlu Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tardu Kağan (576-603)'ın hükümdarlığındaki Batı Göktürkleri, batıda Kırım'a, doğuda Kao-chang (Turfan)'a ve sonrasında Çin'e kadar ulaşmış, bütün Göktürkler tek bir çatı altında toplanmış, böylece Göktürk Devleti tarihteki en geniş sınırlarına ulaşmıştı ki, bu tarihi olaylar, önce destanlaşmış, sonra hikâyeleşmiş ve Bamsı Beyrek Boyu/Alpamış Destanı altında yaşatılmıştır. Tardu Kağan'dan sonra Batı Göktürkleri (On Oklar)'ne Tarduşlar denilmiş ve onların soyundan Oğuzlar ortaya çıkmış, Tardu Kağan'a bağlı Sir'lerden/Sir Tarduşlar'dan ise Kıpçaklar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de Bamsı Beyrek (Alpamış) Destanı, Oğuz-Kıpçak boylarında görülen ortak bir destandır (Eyüboğlu, 2019: 215-217). *Beyrek* adının Oğuzlar yanında Kıpçaklar arasında da görülmesi de bunun bir yansımasıdır. Hatırlanacağı üzere, bugün Kıpçak kabilesinin oymakları arasında *Beyrek* de yer almaktadır. Kırgızların bölündüğü on bölükten biri olan Karmışların türlü oymakları arasında *Beyrek* de vardır (Gökyay, 1973: CLI-CLII). Alp Bamsı/Bamsı Beyrek'e dair hatıraların *Alpamış* adıyla Kıpçak Türk topluluklarında ve Altay'larda görülmesi de bunun bir yansımasıdır.

Kökleri tarihin derinliklerinden gelen, İskit/Sakaların batıya yayılmasıyla Grek destanlarıyla etkileşime giren, olasıdır ki Mezopotamya ve Pers kültürleriyle de etkileşimde bulunan, Göktürk Devleti döneminde Bamsı Beyrek adıyla şekillenen bu Türk destanı, daha sonra Doğu Gök-Türkleri'nden/Sirler'den gelen Kıpçaklar arasında *Alpamış* adıyla, Batı Göktürklerinden/On-Oklar'dan gelen Oğuzlar arasında *Alp Bamsı/Bamsı Beyrek* adıyla yayılarak şekillenmiş ve sonraki varyantlarına evrilmiştir. Böylece Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Köroğlu Destanı'yla birlikte Türk Dünyası'ndaki en yaygın destanlardan biri haline gelmiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk tarihinin en parlak dönemlerinin destani, hikâyeleşmiş bir yansımasıdır. Bu nedenle burada adı geçen kahramanlar, Türk tarihinin en parlak dönemlerinde yer alan tarihi kişilerin önce destanlaşmış, sonra hikâyeleşmiş yansımalarıdır. Bamsı Beyrek, yani Alpamış, bir taraftan Türgişler'in, dolayısıyla Oğuzlar'ın, bir taraftan ise Sir Tarduşların, yani Kıpçakların ataları olan Batı Göktürk Devleti'nin kurucusu Tardu/Tarduş Kağan (576-603)'ın hatıralarını taşımaktadır. Göktürk Devleti'nin kurucusu Bumın Kağan, kardeşi İstemi Kağan (552-576)'ı Batı Göktürklerine yönetici yapmış, İstemi Kağan, 24 yıl gibi uzun bir süre boyunca Batı Göktürklerini yönetmişti. İstemi Kağan, Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek'in babası *Bay Böri* olarak geçmektedir. İstemi Kağan zamanında önemli faaliyetleri bulunan, ondan sonra tahta geçen ve 27 yıl boyunca Batı Göktürklerinin hükümdarı olan, 582 yılında bağımsızlığını ilan eden Batı Gök-Türk Devleti'nin kurucusu Tardu Kağan (576-603), Dede Korkut'taki *Bamsı Beyrek*'tir. Bamsı Beyrek'in Orta Asya Türk toplulukları arasındaki varyantı olan *Alpamış Destanı*'nin kahramanı *Alpamış* da aynı şekilde, Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tardu Kağan (576-603)'dır. Tardu/Tarduş Kağan, babası İstemi Kağan zamanında büyük başarılarla imza atmış, 576'da İstemi Kağan'ın ölümüyle tahta geçmiş, 603 yılında ortadan kayboluncaya kadar, yaklaşık 27 yıl gibi uzun bir süre tahta kalmış, toplamda ise babasının hükümdarlığındaki süreler de dahil edildiğinde, 40-50 yıl gibi oldukça uzun bir süre devletin başında görev almış, bir ara Doğu Göktürk Devleti'ni dahi ilk kez Batı Göktürk Devleti'ne tabi kılarak, batıda Karadeniz'den doğuda Çin'e kadar bütün Göktürkleri/Oğuz-Kıpçakları tek bir çatı altında birleştirmiş, kendisini "*yedi iklimin hakimi*" olarak nitelendirmiş, batıda Bizans'tan gelen, doğuda Çin'den gelen elçileri kabul etmiş, onun ardından Batı Göktürklerinden gelen bütün boylar onun adıyla *Tarduşlar* olarak anılmaya başlamıştır ki, bu bakımdan bütün Batı Türkleri'nin, Oğuz-Kıpçakların atası sayılan, Türk tarihinin büyük hükümdarlarından biridir. Bu nedenle onun tarihi hatıraları, önce sözlü tarih, ardından destan ve hikâye olarak, torunları olan Oğuz-Kıpçak Türk boyları tarafından yaşatılmış ve Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'na, Alpamış Destanı'na ve bu anlatılardan türeyen diğer destanlara yansımıştır (Eyüboğlu, 2019: 220-221).

Nasıl ki *Bayındır Han* ve *Salur Kazan* adları aslında kişi adı olmayıp bir unvan ise ve bu adlar tarihi süreç içerisinde bir kişi adı haline gelmiş ise aslında *Bey* kökünden gelen *Begrek/Beyrek/Birek* adı da "*alp, kahraman*" anlamında bir unvandır. Bu yüzden Bamsı Beyrek Boyu'nun Orta Asya'daki varyantı *Alpamış* adıyla bilinmektedir. Tarihi süreç içerisinde bu unvan, bir kişi adı haline gelmiş, birçok Türk hükümdarının hatırası bu ad etrafında dairesleşmiştir (Eyüboğlu, 2019: 225).

1885-86 (H.1303) tarihli *Sarık Halkının Tarihi* adlı yazmada, *Salur Kazan*'ın babası *Büke Pehlivan*'ın babasının adı *Alfamiş* olarak geçmektedir (Duyumaz, 1997: 26). Yani, destani rivayetlere göre *Alpamış*, *Büke Pehlivan* ve *Salur Kazan* farklı üç kuşaktır. Bu kişiler arasında, destan mantığı gereğince başka kişiler de olabilir; çünkü bu kahramanlar, yaşadıkları dönemde adları iyi bilinen ve hatırlanan kişilerdir. Bu nedenle, *Alpamış* bir kuşak, *Salur Kazan*'ın babası *Büke Pehlivan* ya da *Ulaş* bir kuşak, *Salur Kazan* ise bir kuşaktır. Her birinde birçok tarihi tabaka bulunmakla birlikte, Alpamış'ın/Bamsı

Beyrek'in 6. yüzyıl sonlarında yaşamış Batı Göktürk Devleti'nin kurucusu Tarduş Kağan (576-603) olduğunu söylemiştik; Ulaş ya da Büke Pehlivan ise 7. yüzyıl sonlarında ve 8. yüzyılın başlarında yaşayan, Sarı Türgiş Devleti'nin kurucusu U-çe-le Kağan (690-706)'dır. Bilindiği gibi Sarı Türgiş Devleti hükümdarlarının ünvanı Türgiş paralarında da görülen *Baga* idi ki, Büke Pehlivan'ın adı *Büke/Büge>Böğü>Baga*'nın bir hatırasıdır; *Salur Kazan* ise 8. yüzyıl başlarında yaşayan, Kara Türgiş Devleti'nin kurucusu Su-lu Kağan (716-738)'dir. Böylece Batı Türkleri, kendilerine en parlak devirlerini yaşatan, devlet kurucuları bu hükümdarları önce destanlaştırmış, ardından ise rivayetler olarak hafızalarında yaşatmışlar, bütün bunlar da Dede Korkut Hikâyeleri'ne yansımıştır (Eyüboğlu, 2019: 444).

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun sonradan İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'daki Oğuz kahramanı olan Beyrek'e mal edildiğini dile getirmiştir. Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'e göre Orta Asya ve Yakın Doğu'daki eski bahadırılık destanı Alpamış menkıbesi, Oğuzca tercümesi olan Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun aslını oluşturmakta olup, bu konunun Altay asıllı olduğu, 1939'da yayımlanan N. Ulagaşev adlı hikâyecinin anlattığı varyantından, menşeye bakımından çok eski bir Altay kahramanlık destanı olan *Alp Manaş* ile benzerliğinden görülmektedir. 9-10. yüzyıllarda Salur Kazan ve diğer Oğuz kahramanlık menkıbelerine dahil edilen bu konu, şimdi ihtimal, konu bakımından tarihi olan ve Dış Oğuzlar'la birlikte Salur Kazan'a ve İç Oğuzlar'a karşı çıkarılan isyanın destan kahramanı olarak bilinen Oğuz bahadırı Beyrek'e mal edilmiştir (Jirmunskiy, 1961: 618-619).

Aslında Dede Korkut'ta iki ayrı Beyrek vardır. Yani *Beyrek* adı altında özellikle iki tarihi kişinin hatıraları; Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tarduş Kağan (576-603) (Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'ndaki Bamsı Beyrek) ile onun torunu, Batı Göktürk Devleti hükümdarı Tong Yabgu Kağan (618-630)'ın (İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'daki Beyrek) hatıraları önemli bir yer tutmaktadır. Ancak zamanla bu hükümdarların hatıraları, yani iki farklı Beyrek, hikâyelerde kaynaşmış, böylece tek bir kişi olarak algılanmaya başlamıştır. Bamsı Beyrek, kaynağını bir tarihi şahsiyetten, Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tardu Kağan'dan almakla birlikte, İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da görülen, adı Bamsı sözcüğü olmadan anılan Beyrek ise Batı Göktürk Devleti hükümdarı Tong Yabgu Kağan (618-630)'ın hatıralarını taşımaktadır. "*Beyrek/Begrek/Birek*", "*Bey/Beg/Alp/Kahraman*" anlamındadır. *Bamsı Beyrek*, *Bamsı Bey* veya *Bamsı Alp/Alp Bamsı* demektir, yani *Bamsı Beyrek* ile *Beyrek*, aslında iki ayrı kişidir, ancak tarihi süreç içerisinde, kuşaklar boyu aktarımda, aynı kişi gibi algılandıklarından dolayı hatıraları birbirine karışmıştır. Bamsı Beyrek (Tardu Kağan)'ın hatırası daha baskın çıktığı için, diğer hükümdarların hatıraları da onun adı etrafında toplanmış, daireleşmiştir. Bamsı Beyrek'in Orta Asya varyantı olan Alpamış Destanı'nda sadece Bamsı Beyrek'in başkahraman olduğu Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun görülmesine rağmen, Beyrek'in öldüğü boy olan İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'un görülmemesinin nedeni de bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü Dede Korkut'ta gerçekleşen iki Beyrek'in kaynaşması, destanın Orta Asya'daki varyantında gerçekleşmemiştir. Beyrek tipinde birçok tarihi tabaka bulunmaktadır (Eyüboğlu, 2019: 224-225).

Sonuç olarak Bamsı Beyrek/Beyrek boyunda ve tipinde Türk tarihine paralel olarak uzanan birçok tarihi tabaka bulunmaktadır: En eskisi Türk destan geleneğinin başlangıcına ve en eski Türk destanına kadar uzanan en alt tabaka; onun üstünde İskit/Saka-Kanglı-Usun-Hun dönemine uzanan tabaka; onun üstünde Göktürk-Türgiş dönemine uzanan tabaka; onun üstünde Oğuz-Kıpçak dönemine uzanan tabaka; onun üstünde en üst tabaka. Bütün bu tarihi dönemler Bamsı Beyrek Boyu'nu ve Bamsı Beyrek/Beyrek tipini şekillendirmiştir. Tarihi süreç içerisinde farklı tabakalara ait olan Bamsı Beyrek ve Beyrek tipi Oğuz varyantında kaynaşarak tek bir kişi gibi algılanmaya başlamıştır. Yani Oğuz varyantında farklı tarihi tabakalara sahip olan Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ve İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'daki Beyrek (Alp/Kahraman)'ler kaynaşmıştır. Ancak aynı kaynaşma destanın Kıpçak varyantında gerçekleşmediği için bu varyantta sadece Alpamış Destanı-Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu vardır.

Bu konudaki görüşlerimiz ve yaptığımız tespitler; tarihsel kaynaklara, bilimsel araştırmalara, tarihsel kaynakların ve bilimsel araştırmaların karşılaştırılmasına, modern tarih, edebiyat, kültür bilgileriyle yorumlanmasına dayanmaktadır. Bu konuda ayrıntılarda birçok görüşler, tespitler ve kanıtlar ileri sürmüştük. Ancak tekrara düşmemek ve makale sınırını aşmamak için burada bunlara yer vermeyeceğiz. Konuyla ilgilenenler bu konudaki ayrıntılı çalışmalarımızı, özellikle *Korkut* (2019) eserimizdeki; *Dede Korkut Tarihi* (ss. 67-171), *Oğuznameler ve Kronoloji* (ss. 118-166), *Dede Korkut*

Kişileri (ss. 172-489), *Bayındır Han* (ss. 255-275), *Salur Kazan* (ss. 387-445), *Bamsı Beyrek* (ss. 187-229), *Korkut Ata* (ss. 490-785) bölümlerini ve bu konuyla ilgili çeşitli makalelerimizi inceleyebilirler.

DEDE KORKUT'TA BAMSİ BEYREK

Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, Oğuzların düşmanla yaptığı savaşta kudretli Oğuz beyleri arasında adı geçen Beyrek şöyle tarif edilir:

"Parasarun Bayburd hisarından

Parlayub uçan,

Ap-alaca gerdegine karşı gelen,

Yedi kızın umudı,

Kalın Oguz imrencesi,

Kazan Begün ınagı, Boz Aygırlu Beyrek

Çapar yetdi,

"Çal kılıcın agam Kazan, yetdüm!" dedi" (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 64).

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun başkahramanı Bamsı Beyrek'dir. Bu boyda kendisine önemli bir yer verilmiştir. Bamsı Beyrek, Dede Korkut Kitabı'nda, Dede Korkut'un bizzat gelip ad verdiği üç kahramandan (Boğaç Han, Bamsı Beyrek, Basat) biridir (Eyüboğlu, 2019: 188).

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bayındır Han, bir toy verir, İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri Bayındır Han'ın sohbetinde toplanır. Bay Böri Bey, Bayındır Han'ın karşısında genç yiğitleri görünce, ağlar, Salur Kazan'ın bunun nedenini sorması üzerine, Bay Böri Bey, oğlu olmamasını sebep gösterir. Bunun üzerine Oğuz beyleri, Bay Böri Bey'in bir oğlu olması için dua ederler. Bu sırada Bay Bican Bey de kızının olmasını isteyince, Oğuz beyleri onun için de dua ederler. Bay Bican Bey, bir kızı olursa, onun Bay Böri Bey'in oğluna beşik kertme yavuklu olacağını söyler. Aradan zaman geçer, Bay Böri Bey'in bir oğlu, Bay Bican Bey'in bir kızı olur. Bay Böri Bey, bezirganlarını yanına çağırır, oğluna güzel armağanlar almaları için onları Rum eline gönderir. Bezirganlar İstanbul'a gelir, Bay Böri'nin oğlu için bir deniz tayı boz aygır, bir ak kirişli sert yay, bir de altı kanatlı gürz alırlar ve yola koyulurlar. Bay Böri'nin oğlu on beş yaşına girer, yiğit olur, atlanır ava çıkar. Bezirganlar yolda Kara Derbent ağzına konduklarında, Evnük Kalesi'nin casusları onları casuslar, bezirganlara saldırlar. Bu sırada Bay Böri'nin oğlu, bezirganlara yardım eder, onları ve mallarını düşmandan kurtarır. Boz oğlan, babası Bay Böri'nin evine gelir, bu sırada bezirganlar da gelir, Bay Böri'ye oğlunun kendilerini kurtardığını söylerler. Bundan çok hoşnut olan Bay Böri, Oğuz beylerini çağırır, misafir eder. Dede Korkut gelir, oğlana *Bamsı Beyrek* adını koyar. Oğuzlar ava çıkarlar, Bamsı Beyrek, bir geyiği kovalar ve bir kırmızı otağa ulaşır, geyiği vurur, otağın beşik kertme nişanlısı Banu Çiçek'in otağı olduğunu öğrenir. Banu Çiçek, kimliğini gizleyerek kendisini dadısı gibi tanıtır, Bamsı Beyrek ile yarışır, at yarıştırlar, ok atıştırırlar, güreşirler. Bütün yarışmaları Bamsı Beyrek kazanır, Banu Çiçek kimliğini açığa vurur, Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'i üç öper bir dişler, düğün kutlu olsun der, parmağından altın yüzüğü çıkarıp kızın parmağına geçirir. Bamsı Beyrek, evine döner, babasına evlenmek istediğini söyler, babası Bay Böri Bey, Banu Çiçek'in Deli Karçar adlı bir deli kardeşi olduğunu, kız kardeşini isteyen öldürdüğünü söyler, Oğuz beylerini çağırır, Oğuz beyleri kız istemeye Dede Korkut'un gitmesini uygun görür. Bunun üzerine Dede Korkut, Bamsı Beyrek'e, Banu Çiçek'i ağabeyi Deli Karçar'dan istemeye gider. Deli Karçar, önce Dede Korkut'u hoş karşılamaz, hatta onu kovalar, ona el kaldırır. Ancak Dede Korkut'un sözüyle, Deli Karçar'ın eli havada asılı kalır, çünkü Dede Korkut keramet sahibidir. Bunun üzerine Deli Karçar, Dede Korkut'tan yardım ister, eli iyileşirse kız kardeşini Beyrek'e vereceğini söyler, Dede Korkut'un duasıyla, Deli Karçar'ın eli düzelir. Bu sefer de Deli Karçar, kız kardeşi için başlık olarak, bin erkek deve dişi deve görmemiş olan, bin aygır hiç kısrakla çiftleşmemiş olan, bin koyun görmemiş koç, bin kuyuksuz kulaksız köpek, bin de pire ister. Dede Korkut, Bay Böri Bey'in evine gelir, istenen başlık hazırlanır, istenen başlığın üçünü Bay Böri Bey, ikisini Dede Korkut bulur. Dede Korkut, başlığı alır ve Deli Karçar'ın yanına gider. Deli Karçar, toplanan hayvanları görür, ancak pireyi sorunca, Dede Korkut, Deli Karçar'ı pireli yere getirir, pireler Deli Karçar'a uşuşür. Deli Karçar, Dede Korkut'tan yardım diler, Dede Korkut'un kendisini suya atmasını söylemesiyle, Deli Karçar suya atlayarak pirelerden kurtulur. Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in düğünleri yapılır. Ancak bu sırada Beyrek, düşman saldırısı sonucu, otuz dokuz yiğidi ile birlikte tutsak düşer. Beyrek'in ailesi, Banu Çiçek, Oğuzlar, yas tutar. Bunun üzerinden on altı yıl geçer, Beyrek'in ölüsünü dirisini bilmezler. Bir gün Deli Karçar, Bayındır Han'ın divanına gelir, Beyrek'in dirisi haberini getirene armağan, ölüsü haberini getirene kız kardeşini vereceğini söyleyince, Yalancı oğlu Yaltacuk, Beyrek'in zamanında kendisine bağışladığı gömleği kana bulayıp getirerek,

Beyrek'i Kara Derbent'te öldürmüşler diye yalan söyler. Yalancı oğlu Yaltacuk, Banu Çiçek ile küçük düğününü yapar, büyük düğününe mühlet koyar. Bay Böri Bey, bezirganlarını, oğlu Beyrek'in ölüsü dirisi haberini getirmeleri için görevlendirir. Bezirganlar, Parasarın Bayburt Hisarı'na gelirler, o gün Beyrek de orada kopuz çalıyordu. Beyrek, bezirganlardan, sevdiği Banu Çiçek'in Yalancı oğlu Yaltacuk ile evleneceğini öğrenir. Hisarın beyinin her gün Beyrek'i görmeye gelen kızı, Beyrek'in üzgün olduğunu görünce, Beyrek, durumu anlatır. Beyrek'e aşık olan kız, Beyrek'i tutsaklıktan kurtarır. Bamsı Beyrek, atına kavuşur, yurduna döner, yolda ozan görür, atıyla ozanın kopuzunu değiş tokuş yapar. Kopuzla ozan kılığında, kimliğini gizleyerek yurduna döner. Kız kardeşini görür, ondan kaftanını ister. Ardından Banu Çiçek ile Yalancı oğlu Yaltacuk'un düğününe gelir. Bamsı Beyrek, düğünde ok atışanları görür, onların arasına katılır. Kendisine getirilen eski yayıyla ok atar, güveyinin yüzüğünü vurarak paralar. Deli ozan kılığındaki Beyrek, daha sonra Kazan Bey'in yanına gider, onu över, Kazan Bey de ona o günkü beyliğini verir. Beyrek, şölen yemeğinin yanına gelir, kazanları döker, ardından kadınların yanına gider, kopuz çalar, kocaya varan kızın kalkıp oynamasını ister. Önce Kısırcı Yenge, ardından Boğazca Fatma oynar. Ancak onların gelin olmadığını bilen Beyrek, gelinin oynamasını isteyince, Banu Çiçek, oyuna girer. Bamsı Beyrek, Banu Çiçek ile konuşur, Banu Çiçek, Bamsı Beyrek'i tanır. Ardından Beyrek'in babasına anasına müjdecî gider. Bu sırada Beyrek de gelir. Ağlamaktan gözleri kör olan Bay Böri Bey, oğlu olduğunu anlamak için Beyrek'in serçe parmağını kanatıp mendile sürmesini ister, Beyrek, mendili gözüne sürer, gözleri açılır. Yalancı oğlu Yaltacuk, Beyrek'in korkusundan kaçır, Beyrek de ardına düşer, onu yakalar. Yalancı oğlu Yaltacuk, Beyrek'in kılıcı altından geçer, Beyrek de suçundan geçer. Beyrek, Kazan Bey, Oğuzlar atlanır, Bayburt Hisarı'na saldırırlar, savaşır, zafer kazanırlar, otuz dokuz yiğidi kurtarırlar. Beyrek, melikin kızını alır, yurduna döner, düğün yapar. Dede Korkut gelir, destan söyler, deyiş der, dua eder (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 68-95).

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Dede Korkut gelir ve kahramanlık gösteren Bamsı Beyrek'e adını koyar:

"Kalın Oguz beglerini çağırdı, konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodı, eydür:

"Sözüm dinle, Bay Büre Beg!

Allahu te'ala sana bir ogul vermiş, tuta versün!

Ağır sancak götürende müsülmanlar arhası olsun!

Karşu yatan kara tarlı taglardan aşar olsa

Allahu te'ala senün oğluna aşut versün!

Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçüt versün!

Kalabalık kafire girende

Allahu te'ala senün oğluna fırsat versün!

Sen oğlunu 'Bamsam!' deyü ohşarsın,

Bunun adı Boz Aygırlı Bamsı Beyrek olsun!

Adını ben dedüm, yaşını Allah versün!" (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 71).

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da, tutsak edilmiş Uruz'u kurtarmak için düşmanla yapılan savaşa Beyrek de katılmıştır:

"Parasarun Bayburd hisarından

Parlayub uçan,

Ap-alaca gerdegine karşı gelen,

Kalın Oguz imrencesi,

Kazan Begün yınagı

Boz Aygırlı Beyrek

Çapar yetdi,

"Çal kılıcın hanum Kazan, yetdüm!" dedi" (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 112)

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda, Oğuz'da yüz örtüsü ile gezen dört yiğit arasında *"Boz Aygırlı Beyrek"* in de adı geçmektedir (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 128).

Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda, Emren'in düşmana söylediği sözlerde *"Boz Atlı Beyrek Beg"* in de adı geçmektedir (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 164).

Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy'da, Uruz, Tomanın Kalesi'nde tutsak olan babası Kazan'ı kurtarmaya gittiğinde, yapılan savaşta Boz atlı Beyrek de vardı. Beyrek kendini şöyle tanıtmıştır:

"Beyrek burada soylamış, eydür:

"Mere kafir, sen meni bilmezmi-sin?"

*Barasarun Bayburd hisarından parlayub uçan,
Adahlusun ayruklar aluriken tutub alan
Bay Büre Han oğlu Bamsı Beyrek mana derler.
Gel berü, mere kafir, döğişelüm”
dedi”* (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 184-185)

İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da, Beyrek önemli bir rol üstlenmiştir. İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da, Üç Ok, Boz Ok bir araya gelse Kazan evnini yağmalatırdı. Kazan tekrar evini yağmalatır, ama Dış Oğuz beraber bulunmaz, sadece İç Oğuz yağmalar. Bunun üzerine Dış Oğuz beylerinden Aruz, Emen ve diğer beyler Kazan'a gelmezler, düşmanlık eylerler. Kazan, Kılbaş'ın önerisiyle onu elçi olarak Dış Oğuz'a gönderir, dostluğunu düşmanlığını öğrenmek ister. Kılbaş, Aruz'un evine gelir, Kazan'a düşman saldırdığını ve Aruz'u yardıma çağırıldığını söyler, Aruz ise ona, Kazan'a düşman olduklarını söyler, bunun üzerine Kılbaş, bunu Kazan'a bildirir. Dış Oğuz beyleri toplanır, Aruz, Beyrek'in kendilerinden kız aldığını, güveyi olduğunu, Beyrek'in gelip onları Kazan'la barıştırmasını, eğer itaatkar olmazsa, onu ortadan kaldırmalarını söyler. Dış Oğuzlar, Beyrek'e mektup gönderirler, Beyrek, kırk yiğidi ile Aruz'un evine gelir. Aruz, Kazan'a asi olduklarını, Beyrek'i de yanında görmek istediklerini söylese de Beyrek, Kazan'ın nimetini çok yediğini, onun çok faydasını gördüğünü, ondan dönmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Aruz, Beyrek'i kılıçlar. Ölmek üzere olan Beyrek, yiğitlerine vasiyetini söyler, Kazan'ın kanını bırakmamasını ister, Beyrek ölür. Beyrek'in evinde yas olur, Kazan çok üzülür, ağlar, yedi gün divana çıkmaz. Sonrasında Kazan ve İç Oğuz beyleri, Dış Oğuz'un üzerine yürür, İç Oğuz ile Dış Oğuz karşılaşır. Kazan, Aruz'u yere yıkar, Kara Göne'ye işaret eder, o da Aruz'u öldürür. Bunu gören Dış Oğuz beyleri Kazan'ın yanına gelir, suçlarının affını isterler, Kazan, onları bağışlar, Aruz'un evini yağmalatır, Kazan, çadırını diker. Dede Korkut gelir, destan söyler, deyiş der, dua eder (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 188-194).

Türk halk edebiyatıyla ilgili değerli çalışmaları bulunan, bu alanın öncü kişilerinden biri olan Pertev Naili Boratav'a göre Dede Korkut Kitabı'nda görülen hikâyelerden biri, konu bakımından en az destani olan *Beyrek Hikâyesi*, Anadolu Halk hikâyeleri repertuarına girmiştir. Bu hikâyedeki, iki sevdalının birbirine kavuşmasına birçok engeller çıkmasıyla girift ve heyecanlı sahneler gösteren aşk macerası ve Beyrek'in yurdunda, onun nişanlısını ve binnetice mevkiini, kafir illerinde tutsak olarak kahramanın öldüğüne herkesi inandırarak elde etmeye çalışan Yalancı oğlu Yalancı'ın entrikaları bir epopeden çok, konusunu cemiyetin içindeki rekabetlerden ve mücadelelerden alan romana yakışır temalardır. Bu haliyle dahi, bugünkü adıyla *Bey Böyrek Hikâyesi*, tipik halk hikâyeleri arasında yer almaktan çok, masala yakın karakterler göstermektedir. Çok az nazım içeren varyantlarıyla, âşık meclislerinden ziyade, koca nineler arasında rağbet görmektedir ve yayılması da masallarinkine benzemektedir (Boratav, 2015: 85-86).

Korkutbiliminin öncü isimlerinden biri olan, Dede Korkut'la ilgili yazdığı önemli eserleriyle bilinen Orhan Şaik Gökyay'a göre Bamsı Beyrek, Türk folklorunun en yaygın hikâyesi veya destanıdır. Beyrek, Dede Korkut Kitabı'nda, "*Parasarun Bayburt hisarından parlayub uçan, ap-alaca gerdeğine karşı gelen, yedi kızın umudu, kalın Oğuz imrenesi, Kazan Beyin inağı, boz-aygırlı Beyrek*" diye nitelenmiştir. Kızkardeşinin anlattığına göre "*bilekleri kunt kunt, yürüyüşü apul apul, duruşu arslan gibidir, kanrılarak bakar.*" Bey-oğlu olan Beyrek'in yayını kendisinden başkası çekemez. Kazan Bey'in emektarı, inağı ve Kara Budak'ın musahibidir. Bayburt Hisarı'na yapılan saldırıda, Yeğenek'le birlikte düşmanın sancağını, tuğunu kılıçlayıp yere salmıştır. Kardeşinden üstün saydığı, başına beraber tuttuğu bir boz-aygırı vardır. Yedi kız kardeşini, kazanılan savaşın sonunda yedi yiğide vermiş, düğünleri beraber olmuştur. Kemal ve cemel iyesi olduğu için Oğuz'da nikaplı gezen dört yiğitten biridir. Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy'da, karımı olarak karşısına çıktığı sırada Salur Kazan'ın kim olduğunu sorması üzerine, "*Parasarun Bayburt hisarından parlayub uçan, adahlusunu ayruklar alurken tutub alan*" diye cevap vermiştir. İç Oğuz beylerinden olan Beyrek, kendilerinden kız aldığı Dış Oğuz'un Salur Kazan'a karşı ayaklanmaları üzerine Kazan'ın dayısı Aruz tarafından hile ile çağrılıp getirilmiş ve Beyrek, Kazan'a karşı ayaklanmaya katılma teklifini reddettiği için Arız tarafından öldürülmüştür (Gökyay, 1973: CXLVI-CL).

Türk tarihçiliğinin önde gelen kişilerinden biri olan, Dede Korkut'la ilgili değerli çalışmaları bulunan Faruk Sümer'e göre Beyrek, Kazan'ın inakıydı, İç Oğuz'dandır. Beyrek, çok yakışıklı bir gençti, bu yüzden çok defa peçe ile gezerdi. Yakışıklılığı ve iyi ahlakıyla "*kalın Oğuz'un imrenesi*" lakabını almıştı. Beyrek hakkında, "*ap alaca gerdeğine karşı gelen, yedi kızın umudu*" denmektedir. İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'un konusu hazindir, çünkü, kardeş kavgasını anlatmaktadır; bu

kavgada yakışıklılığı, yiğitliği ve iyi ahlakıyla “Oğuz’un imrenesi” lakabını almış olan Beyrek ölmüş, Boz-Oklar’ın başı Uruz da yeğeni tarafından öldürülmüş ve her şeyi yağma edilmiştir. Faruk Sümer, İç Oğuz’a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy’daki bazı çelişkilere dikkat çekmiştir. Faruk Sümer’e göre bu boyda, isyan eden Boz-Oklar (Dış Oğuz)’ın, Beyrek’in kendileri ile birlik olması gerektiği hakkında gösterilen sebep, yani Beyrek’in Boz-Oklar’dan kız alması, doğruluğundan şüphe ettirmektedir. Çünkü iki kol da birbirinden kız alıp vermekteydi. Beyrek yaralanıp da ordasına döndükten sonra Uruz Koca’nın oğlu Basat’ın ordasını basacağından çok korkmuştur, fakat olayda Basat’ın hiçbir hareketinden bahsedilmemiştir (Sümer, 1972: 390, 400).

Aslında Faruk Sümer’in dikkat çektiği İç Oğuz’a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy’daki bu çelişkilerin bir nedeni, gerçekte iki farklı destana ait olan iki farklı Beyrek (Bamsı Beyrek-Beyrek)’in tek bir destanda kaynaşmasından ve bu kaynaşma sırasında meydana gelen boşluk ve çelişkilerden kaynaklanmaktadır. İç Oğuz’a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy’daki çelişkilerin bir nedeni de bu boydaki tarihi tabakalaşmanın bir sonucudur. Göktürk-Türgiş döneminde, 7 ve 8. yüzyıllarda, yaklaşık bir asır arayla meydana gelen, Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından olan iki benzer olay, iç çekişme ve ayaklanma; 630 yılında Doğu Göktürk Devleti’nin yıkılması ve Batı Göktürk hükümdarı Tong Yabgu Kağan’ın amcası tarafından öldürülmesi ve 738 yılında Türgiş hükümdarı Su-lu Kağan’ın iki kumandanı tarafından öldürülmesi olayları ve bunların sonucu olarak yaşanan gelişmeler bu boyun alt tabakasını ve bu boydaki Kazan ve Beyrek tiplerini şekillendirmiştir ki, buna dikkat çekmiştik (Eyüboğlu, 2019: 225-226, 441-443). Destanlar, hikâyeler, efsaneler, masallar vb. sözlü kültür ürünleri, yüzlerce, binlerce yıllık dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarım ve işleme sürecinden geçtikleri için, bu anlatılarda birbiriyle uyumlu yerler olduğu gibi, boşluklar ve birbiriyle çelişkili yerler de bulunmaktadır. Bu anlatılar insan ürünü olup, herkes kendinden bir şeyler eklemiştir. Bir sözlü kültür ürünü olan Dede Korkut Destanları için de aynı durum söz konusudur. Özellikle Dede Korkut Destanları’nın; farklı nüshalarının, varyantlarının karşılaştırılması; günümüz varyantlarıyla karşılaştırılması bugünkü varyantlarının karşılaştırılması farklı destanlarla karşılaştırılması; diğer sözlü kültür ürünleriyle karşılaştırılması tarihi gerçeklerle karşılaştırılması; araştırmacıların görüş ve yorumlarıyla karşılaştırılması vb. bunları açıklığa kavuşturmaktadır.

Türk dili ve Dede Korkut’la ilgili değerli çalışmaları ve tespitleri bulunan Ahmet Bican Ercilasun’a göre Bamsı Beyrek, Dede Korkut’un en önemli kahramanlarından biridir. Anadolu ve Azerbaycan’da hala en yaygın rivayetin Beyrek olması; Beyrek etrafında gelişen olayların, Alpamış destanına vücut vermesi ve bu destanın da Türkistan’da yaygın ve canlı destanlardan biri olması Bamsı Beyrek’in önemini ortaya koymaktadır. Batı Türklerinde Bey Böyrek, Doğu Türklerinde Alpamış olarak devam eden Bamsı Beyrek’i bugün de Türk dünyasını birleştiren önemli motiflerden biri sayabiliriz. Sadece Beyrek ve Banı Çiçek’in babalarının adlarında görülen Bay unvanı da ilgi çekici olup, Bay’lı adlar bugün Türkistan’da yaygındır ve Bay Böri ile Bay Biçen, adlarıyla da Anadolu’yu Türkistan’a bağlamaktadır (Ercilasun, 2004: 67-68).

Dede Korkut’la ilgili, özellikle destanın efsanevi-mitolojik kökleriyle ilgili değerli çalışmaları bulunan Kamal Abdulla’ya göre Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, güçlü bir dramatizme ve gerilimli konu örüntüsüne sahip olduğu için hem destanın genel sisteminde hem de bütünüyle ele alındığında sözlü ve yazılı edebi örnekler arasında özel bir yere sahiptir. Bu boyun konusu, tek hatlı ve basit olmayıp, birkaç kat üzerinde cereyan etmektedir. Bu boy, birçok milli ve edebi motifin yanı sıra dünya halklarının folklorunda ve mitolojisinde geniş biçimde kullanılan gezgin ve uluslararası yönleri ve motifleriyle de zengindir. Beyrek tipi, derin bir muhabbet ve samimiyetle, belki biraz da tuhaf bir nezaket ve sempatiyle kaleme alınmıştır. Bamsı Beyrek Boyu’nda, anlatıcının, aktarıcının, yazarın sempatisi bu genç kahramanın yanındadır ve dinleyici ya da okuyucu Beyrek’i sevmeye hazırlanır; Beyrek’e ad koyma töreni ve bu töreni doğuran nedenler, Beyrek’in Banı Çiçek’le şahsen tanışma sahnesi, yoldaşlarına ya da naiplerine yürekten gelen samimi ilgisi Beyrek’e olan sevgiyi yansıttığı gibi, on altı yıl boyunca tutsak kalması, yurduna dönerken kendini gizlemek zorunda kalması, bir çeşit sınama yoluyla dostunu düşmanını tanımak istemesi ve er gibi şehit olmayı yeğlemesi ona duyulan sevgiyi gittikçe derinleştirmiştir. Beyrek, diğer birçok tipe karşılaştırıldığında o kadar da muhteşem olmayıp, daha insani bir tiptir; epik tiplerle aynı zaman ve mekan diliminde, aynı sistem dahilinde olsa da, onlardan bir adım ileriye giderek daha çok insanlaşmıştır. Beyrek, rengarenk bir nitelik ve manevi bir yük kazanmış, sevinmek, üzülmek, hissetmek, kişisel görüş ve düşünceye sahip olmak, aldatmak, sadık kalmak, kısacası yaşamak, ama gerçek anlamda yaşamak hakkı elde etmiştir (Abdulla, 2015: 190-196).

Kamal Abdulla, mit kahramanlarını eski, yazının kahramanlarını ise yeni tip olarak değerlendirmiş, bu anlamda Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek'i, yeni tip iki kahraman olarak nitelemiştir. Kamal Abdulla'ya göre Beyrek'in esas özelliklerinden birisi ve onu diğer kahramanlardan ayıran bir neden, onun tek bir ortamdan geçirilmeyip, çok sayıda ortamdan geçirilmesidir. Beyrek, nişanlı arama, tutsaklık, nişanlısının toyu vb. aynı hikâye içerisinde çok sayıda ortamlardan geçmiştir. Üstelik Beyrek, başka bir hikâyede de bir sınav ortamından geçmiştir. Bir hikâye içerisinde kahraman üç ortamdan geçmiştir. Bu durum kahramana büyük umutlar bağlandığını göstermektedir. Kamal Abdulla, Bamsı Beyrek Boyu'nda, on altı yul tutsak düşen Beyrek'in, bazılarının sandığı gibi hiç de gözyaşlarına boğulmadığına da dikkat çekmiştir (Abdulla, 2015: 86-88, 115-116, 347).

Kamal Abdulla'ya göre Dede Korkut'ta Beyrek'in ölümü, destan boyunca olumlu planda sunulan bir Oğuz asilzadesinin ölmesi bakımından tek örnektir. Beyrek, kahramanlıklarla dolu bir destanda aşiret içi veya toplum içi nifak sonucunda öldürülüyorsa bunun mitolojik bir nedeni de vardır: Beyrek, kendisini Bayburt Hisarı'ndan kaçırarak kafir kızına, geri dönüp onu alacağına dair verdiği söze sadık kalmamış, hatta geri dönüp kafirin kalesini dağıtmış, aslında kafir kızının ilimi, obasını mahvetmiştir. (Abdulla, 2015: 215-216, 294-295).

Dede Korkut ve Oğuznameler hakkında değerli eserleri ve çalışmaları bulunan, bu alanda önemli kişilerden biri olan Fuzuli Bayat'a göre Bamsı Beyrek Boyu'nda görülen *koca, karısının düğününde* motifi, dünyanın birçok halklarının halk edebiyatlarında tespit edilmiştir. Bu motifin hem Aşık Garip hem Yusup ve Ahmet hem Alpamış hem de Bamsı Beyrek'te mevcut olması onun Türk kökenli olduğunu veya Türklerde bağımsız bir şekilde ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Bu motifin eski izleri Altay destanı Alıp Manaş'ta, Yakut olonholarında da görülmektedir (Bayat, 2003: 27-28).

Türk halk bilimi ve Dede Korkut konusunda değerli çalışmaları bulunan Ali Berat Alptekin, "*Bamsı Beyrek Hikâyesinin Motif Yapısı*" adlı bildirisinde Bamsı Beyrek Boyu'nu özel olarak incelemiştir. Ali Berat Alptekin'e göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, motifler bakımından oldukça zengindir. Bu boyda çok sayıda motif yer almaktadır: Çocuksuzluk, beşik kertme yoluyla evlilik, bezirgan, ad koyma, av, evlilik, dünür olma, esir olma, ölüm sembolü kanlı gömlek, yas adetleri, esirlikten kurtulma, kıyafet (don) değiştirme, ok atarak gerdek yerinin belirlenmesi, kör gözün açılması, kötülerin cezalandırılması, iyilerin mükafatlandırılması (Alptekin, 2000: 38). Bu bakımdan, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Dede Korkut'taki en zengin motiflere sahip destan olarak en başta gelmektedir. Bu destanda doğumdan evlenmeye, çocuk sahibi olmaktan ölüme kadar insan yaşamının çeşitli dönemlerine ait motifler yer almaktadır. Bu açıdan Bamsı Beyrek, içerdiği eski Türk yaşamının tüm evrelerine ait motiflerle birlikte, Türk halk edebiyatında eski Türk tipini en iyi yansıtan tiplerden biridir.

Dede Korkut'la ilgili değerli çalışmaları bulunan Ülkü Eliuz'a göre Türk anlatılarında, tip yaratma geleneğinde en iyi ve en mükemmel örneklerden biri olan Bamsı Beyrek, mertlik ve kahramanlık sembolü olup, ruhsal ve fiziksel bakımdan üstün özelliklere sahiptir; güç, azamet ve yenilmezlik gibi ideallerin sunumunda bir vasıta (Eliuz, 2001: 68).

Tuba Özkan, "*Bey Böyrek Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından İncelenmesi*" adlı tezinde Bey Böyrek anlatılarını özel olarak incelemiştir. Tuba Özkan'a göre halk anlatılarındaki kahramanlar, tıpkı inisiyasyon ritlerindeki gibi ailelerinden uzakta, bazı zorlu sınavlardan geçerek erginleşir, dönüşür ve tekrar memleketine geri döner. Bamsı Beyrek Hikâyesi de bu bağlamda düşünülebilir, Bamsı Beyrek, çeşitli sınavlardan geçer, erginleşir ve memleketine döner (Özkan, 2006: 18).

Adem Aydemir'e göre Dede Korkut'taki kam oğullarından biri de Kam Böri Bey'in oğlu Bamsı Beyrek'tir. Kam Böri Bey'in oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bamsı Beyrek'in, bir geyiği kovalayarak, nişanlısı Banu Çiçek'in otağına ulaşması, Türk mitolojisinin orijinal bir motiftir. Türk destan ve masallarında geyik, Tanrısal bir rehberdir. Dede Korkut Kitabı'nda Beyrek, mitolojik özelliğini büyük ölçüde kaybetmiş olup, normal insan olma yolundadır. Beyrek'in; üçüncü hikâyede Bayburt Hisarı beyine esir düşmesi ve on ikinci hikâyede Dış Oğuz'dan Aruz tarafından öldürüleceğini önceden bilememiş olması onun artık normal insan olmasının bir sonucudur. Bununla beraber Beyrek, hala bazı mitolojik niteliklere sahiptir (Aydemir, 2010: 185-204).

Ahmet Acıduman-Berna Arda'ya göre İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da, Beyrek'in ölümüne, sağ femoral arter, ven ya da her ikisinin de kesilmesi nedeniyle oluşan kanamaya bağlı hipovolemik şok yol açmış olmalıdır (Acıduman ve Arda, 2011: 194).

Evrin Ölçer Özünel, "*Baharı Getiren Kahraman: Bamsı Beyrek*" adlı çalışmasında Bamsı Beyrek'i özel olarak incelemiştir. Evrin Ölçer Özünel'e göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'na yakından bakıldığında motiflerin bahar mit ve ritüellerini anımsatan bir döngüsellikle kurgulandığı görülürken, anlatının temel motiflerinden olan çocuksuzluk, beşik kertmesi, Banu Çiçek ve Bamsı Beyrek'in karşılaşması, Banu

Çiçek'in otağının bulunduğu alanın tasviri, Dede Korkut ve Deli Karçar'ın kovalamacası gibi pek çok unsur, baharın gelişi ile ilgili mit parçacıkları içermektedir. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Beyrek'in Sümer ya da Yunan kültüründeki gidişi ile tüm ülkeyi ve yeryüzünü yasa boğan dölleyici bitki ve bereket tanrıları ile ortak özelliklere sahip olduğu düşünülebilir; Beyrek, tıpkı Temmuz, Adonis, Kore ya da Persephone gibi bereket sembolü kahramanların bir benzeri olabilir. Beyrek'i "*Dünyanın gezegensel dönüş mitlerinin kişileştirilmiş kahramanı*" olarak yorumlayan Evrim Ölçer Özünel, Bamsı Beyrek Boyu'nda, Beyrek'in yedi kızkardeşinde görülen yedi sayısının göksel yedi kız kardeşten oluştuğuna inanılan Ülker yıldızı ile ilgisine dikkat çekmiş, metindeki *yedi kız kardeş*'in Ülker yıldızının kişileştirilmiş ifadesi olduğunun düşünülebileceğini söylemiştir. Evrim Ölçer Özünel'e göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Beyrek'in hikâyesi başlı başına bir döngüsellik ve dönüşüm içermekte, Beyrek de yeryüzüne ait pek çok kahraman gibi kendi erginleme macerasını sürekli bir biçimde yinelemektedir. Beyrek'in eve döndükten sonra hisarda bıraktığı kızı almak üzere geri dönmesi de bu döngüsellüğün bir ifadesi olarak yorumlanabilir (Ölçer Özünel, 2015: 34, 44-46, 48).

Muhtar Kazımoğlu İmanov, "*Bamsı Beyrek Boyunda Yalancı Kahraman Sorunu*" adlı bildirisinde Bamsı Beyrek Boyu'nu özel olarak incelemiştir. Muhtar Kazımoğlu İmanov'a göre Aarne-Thompson uluslararası masal katalogundaki 301 nolu seyyar süjede yalancı kahramanın gayrı komik tipi yer almaktadır. Söz konusu süjede büyük kardeşlerin ihanet ederek küçük kardeşi zorda bırakması, onun kısmetine sahip çıkmak istemesi ve küçük kardeşin, zor seferden geri dönerek büyük kardeşleri cezalandırması söz konusudur. Bu süje, seyyar süjeler içinde "*Koca karının düğününde*" adıyla da bilinmektedir. Bu süje Odiseus, Alpamış, Bamsı Beyrek, Aşık Garib vs. gibi epos kahramanlarının seferden geri dönmesi olaylarında açık bir şekilde görülmektedir. Bu olayların her birinde baş kahramanın kısmetine sahip çıkmak isteyen yalancı kahraman/kahramanlar vardır. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda böyle bir yalancı kahraman, Yalancı oğlu Yalancık (Yaltacuk) olup adındaki *yalan* sözcüğü de göstermektedir ki, destancı ozan onu gerçek değil, uydurma bahadır olarak düşünmekte ve onu gerçek bahadır bildiği Beyrek'le karşılaştırmaktadır. Yalandan, Beyrek'in ölüm haberini getiren ve onun nişanlısı Banı Çiçek'le evlenmek isteyen Yalancı oğlu Yaltacuk, kötü güçler arasında yer almakta ve sonunda manevi ölüme maruz kalmaktadır (İmanov, 2016: 792-793)

Muhtar Kazımoğlu İmanov'a göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, ihtimal, Beyrek ve Yalancı oğlu Yalancık karşılaşması mitolojik kökene göre arkaik yalandan nişanlı ritüeliyle ilgilidir. Ritüelin başlıca özelliğine göre ilginç elbisede ortaya çıkarılmış yalandan nişanlı şer güçlerin dikkatini kendine çekmeli ve gerçek nişanlıyı ona gelecek beladan korumalıdır. Böyle bir koruyuculuk misyonu Yalancı oğlu Yalancık'ta derin ve dolaylı bir biçimdedir. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, magik koruyuculuk biraz farklı şekilde boydaki komik yalancı kahramanların da görevidir. Bu boyda komik yalancı kahramanlar Kısırca Yenge ve Boğazca Fatma'dır. Kısırca Yenge, Boğazca Fatma, Banı Çiçek'in parodisi olduğu gibi, Beyrek de *deli ozan* adı altında gerçek ozanın parodisine dönüşür. Beyrek'le Banı Çiçek uzun ayrılık ve zorluktan sonra birbirlerine yeniden can bulmuş sevgililer gibi kavuşurlar ve boy böylece sona erer. Kahramanın ikileşerek gerçek ve yalancı kahraman taraflarını kendisinde birleştirmesi, bu olumlu sonluğa neden olan mitolojik poetik etkenlerdir (İmanov, 2016: 793-797).

Muhtar Kazımoğlu İmanov'un bu tespitleri oldukça değerli olup, kahramanın şer güçlerden korunması ve kahramana nazar değmemesi inancı eski Türklerin Şamanizm inanışlarıyla ilgili. Dede Korkut Destanları'nı anlatan Korkut, ozanlığının yanında Kam/Şaman'dır. Bu yüzden anlattığı destanlarda birçok kahramanın Şamanistik yönleri belirgindir. Örneğin; Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da, olacak gelişmeleri önceden rüyasında gören, bu rüyayı kendisi yorumlayarak önlem alan Karacuk Çoban'ın mistik yönü oldukça güçlüdür. Karacuk Çoban'ın bu mistik yönü, eski Türk kamlarını/şamanlarını anımsatmaktadır (Eyüboğlu, 2021: 152).

Sakine Hakkoymaz-Neşe Uygun'a göre Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bamsı Beyrek'in üstün yetenekli çocukların gelişimsel özelliklerinin birçoğuna sahip olduğu görülmektedir (Hakkoymaz ve Uygun, 2017: 29).

Kamran Aliyev'e göre Beyrek, Dede Korkut Destanı'nın ana kahramanlarından biridir; Bay Böri/Büre'nin oğlu olmasının yanında, Kazan Han'ın güvenilir adamı veya inağı olarak da kabul edilmektedir. Beyrek ölmüştür. Çünkü, Dede Korkut'ta sıkça tekrarlanan "*Beylerin duası dua, bedduası beddua*" şeklinde bir özdeyiş vardır ki, Beyrek, sözünü yerine getiremeyince, Bey'in bedduası beddua olmuş ve kılıcıyla doğranmıştır (Aliyev, 2018: 29, 90).

Beyrek tipinde ayrıntılarda bazı çelişkiler vardır. Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da "*Kazan Begün inagi*" (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 64) olarak geçen Beyrek, İç Oğuz Dış Oğuz Ası Olup Beyrek Öldüğü Boy'da ise "*padişahlar padişahı*" (Tezcan ve Boeschoten, 2001: 192) yani Hanlar Hanı olarak nitelendirilmiştir ki, gerçekte bu unvan Bayındır Han'a aittir. Yani, tarihi süreç içerisinde toplumda yaşanan değişimler destanları da etkilemiş, destanların alt tabakası ile üst tabakası arasında bazı çelişkiler ortaya çıkmış, bu değişimler tiplere de yansımıştır (Eyüboğlu, 2021b: 90). Bu durum Beyrek tipinde de görülmektedir.

Elbette ki bu durumun en önemli nedeni, gerçekte iki farklı Beyrek (Bamsı Beyrek ile Beyrek)'in tek bir kişi olarak algılanmaya başlaması ve tek bir tip olarak kaynaşmasıdır.

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Dede Korkut Oğuznameleri içerisinde, eski Türk yaşamına dair en zengin ve ayrıntılı bilgileri veren destandır. Bu destan içerisinde; doğumdan ad almaya, evlilikten ölüme kadar Eski Türk sosyal yaşamı en canlı şekilde gözler önüne serilmektedir.

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Beyrek, çok sayıda ortamlardan geçerek erginlenmekte ve kahraman olmaktadır. Bütün bu ortamlar Beyrek'in büyük bir kahraman olduğuna vurgu yapmaktadır. Dede Korkut Destanları içerisindeki en uzun ve en ayrıntılı destan olan Bamsı Beyrek Boyu'na bu açıdan bakıldığında, Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek'in özel bir yeri vardır. Bamsı Beyrek, Salur Kazan'la birlikte Dede Korkut'un başkahramanlarından biridir. "*Bamsı Beyrek, kahramanlar kahramanı, alplar alpidir.*"

DESTANLARDA/SÖZLÜ KÜLTÜRDE BAMSİ BEYREK

Ali Berat Alptekin'e göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Türk dünyasında en yaygın olarak anlatılan Dede Korkut boyudur. Bu hikâye, Hazar Denizi'nin doğusu ile kuzeyindeki Türk yurtlarında; Özbekistan, Kazakistan, Karakalpakistan, Türkmenistan, Altay, Başkurtistan, Tataristan'da, Hazar Denizi'nin batısındaki Türk yurtlarında; Azerbaycan, Türkiye, Balkanlar, Moldova'da bilinmektedir (Alptekin, 2000: 35).

Orhan Şaik Gökyay'a göre Bamsı Beyrek Hikâyesi, Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde, Türk dünyasında en yaygın olan hikâyedir. Bu hikâyeye, günümüzde bile Bayburt halkı arasında zevkle dinlenmektedir (Gökyay, 1973: CLI). Muharrem Ergin'e göre, yaşayan Dede Korkut Hikâyeleri içinde en yaygını *Bey Böyrek (Bamsı Beyrek)*'tir. Adı *Bey Böyrek (Beyrek), Ak Kavak Kızı, Bengiboz ile Bey Böyrek, Bey Beyri, Bey Böyre* şekillerinde geçen bu hikâyenin Safranbolu, Güney Anadolu ve Toroslar, Erzurum, Erzincan, Trabzon, Bayburt, Beyşehir, Konya, İstanbul, Muğla gibi rivayetleri tespit edilmiştir (Ergin, 1989: 49).

Saim Sakaoglu'na göre Bey Böyrek Hikâyesi'ndeki motifler, Türk Dünyasının çeşitli bölgelerinde görüldüğü gibi Anadolu'da da görülmektedir. Bugün pek çok Türk masalı bu hikâyedeki motifleri taşımaktadır. Hikâyenin kendisi de bazı motif ve olayları ile manzum parçaların kaybolmasından sonra tam bir masal havasına bürünmüştür. Bu durum bu hikâyenin ne kadar sevildiğinin bir işaretidir. Türk insanının estetik zevkini bir ses abidesi gibi günümüze kadar getirebilen bu boyu pek çok Türk masalının da kaynağı olarak düşünebiliriz (Sakaoglu, 1988: 139'dan aktaran Emeksiz, 2016: 39-40). Saim Sakaoglu'na göre Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde motif bakımından en zengin boy olan Bamsı Beyrek Boyu'nun Anadolu'nun değişik yerlerinden elli civarında değişmiş şekli, varyantı tespit edilmiştir. Bu boyun Anadolu'da tespit edilmiş yeni rivayetleri birçok farklı bölgelerden tespit edilmiştir. Bu bölgeler şunlardır: Erzurum, Erzincan, Şanlı Urfa, Sivas, Kayseri, Konya, Afyon, Zonguldak (Sakaoglu, 1998b: 169-176).

Tuncer Gülensoy'a göre Bey Böyrek'in Anadolu'da tespit edilmiş 50 civarında varyantı vardır. *Bey Böyrek*, Anadolu'nun pek çok yöresinde, Rumeli ve Balkanlar'da, şu ana kadar tespit edilmiş 23 ad ile dilden dile dolaşmaktadır. Bu adlar şunlardır: *Bey Böyrek (Beyböyrek), Bey Böyre, Bey Böğrek, Bey Böre, Bey Börü, Bey Beyrek, Bey Beyri, Beg (Bey) Bögürek, Bay Büre-Bamsı Beyrek, Ba Börek, Bal Börek, Bol Börek, Bengiboz, Bengiboz ile Bey Böyrek (veya Bey Böyrek ile Bengiboz), Beg Boreg u Bengi Bozan (veya Bozat), Bamsı Beyrek, Beyrek, Bey Bira/Bey Bire, Al Kavak Kızı, Ak Kavak (Akkavak) Kızı, Akkavak Kız ile Beğböğrek, Dengiboz-unan Ba Borek Hekası, Haza Hikâye-i Bey Böyrek* (Gülensoy, 2004: 81-88).

Melek Erdem'e göre Dede Korkut Kitabı'ndaki Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ile Türkmen varyantındaki Bamsım Birek Boyu temelde denktir, ancak aralarında bazı farklılıklar da vardır (Erdem, 1998: 277-291).

Kemal Üçüncü'ye göre Alpamış Destanı, Altay'dan Türkiye sahasına, oradan Kıpçak bozkırlarına kadar olan coğrafyada Türk sözlü kültür geleneğinin en görkemli repertuarlarından birini oluşturan epik destan türünün temel halkalarından biridir (Üçüncü, 2006: 66). Hasan Bülent Paksoy'a göre Alpamış Destanı, Türk destanları arasında nüfus ve coğrafi alan açısından en yaygın destandır. Alpamış Destanı, Asya'nın yaklaşık 15 milyon km²'lik bir alanı kaplayan bölümünde 1000 yılı aşkın bir süredir yaşamaktadır (Paksoy, 1985: 621). Metin Ergun'a göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Hazar Denizi'nin doğusunda ve kuzeyinde; Özbekistan'da *Alpamış*, Kazakistan ve Karakalpakistan'da *Alpamıs*, Başkurtistan'da *Alpamısa*, Tataristan'da *Alpmamsen*, Altay'da *Alpmanaş* adıyla bilinmektedir (Ergun, 1997: 6'dan aktaran Alptekin, 2000: 36).

Tuncer Gülensoy'a göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun, Karakalpak, Azeri, Kırgız, Kazak, Başkurt ve Özbek Türkleri arasında yaşayan varyantları olan, Türk boyları arasında bir destan dairesi oluşturan Alpamış Destanı'nın dört ana rivayeti vardır: Kongrat (Özbek, Karakalpak, Kazak rivayetleri), Oğuz (Anadolu, Azerbaycan rivayetleri), Kıpçak (Başkurt, Tatar rivayetleri), Altay rivayetleri. Alpamış Destanı'nın adı; Altay Türklerinde *Alıp Manaş* Karakalpak ve Kazak Türklerinde *Alpamıs*; Başkurt Türklerinde *Alpamış* ve *Barsın Hiluv*, *Alpamışa*; Özbek Türklerinde *Alpamış* Tatar Türklerinde *Alpamışa*, *Alpmemşen* olarak bilinmektedir. Abdulkadir İnan ile Muharrem Ergin, bu adların *Alp Bamsı*'dan geldiğini belirtmişlerdir

(Gülensoy, 2004: 81-82). Kemal Üçüncü'ye göre Alpamış Destanı'nın varyantları arasında, Kongirat varyantının alt varyantı olarak Özbek varyantı, en hacimli ve mükemmel kabul edilen anlatmadır. Kongirat varyantının Kazak, Özbek, Karakalpak gibi boylarda değişik alt varyantları vardır. Kıpçak varyantının Başkırt, Tatar gibi alt varyantları vardır. Kıpçak varyantları, daha çok masal niteliği göstermektedir (Üçüncü, 2006: 23-24).

Muhtar Avezov, Kozi Körpeş-Bayan Sulu Destanı'nın Orta Asya'da yaygın olan Tahir-Zuhra Destanı'yla olan benzerliğine, Alpamış Destanı'yla çok yönden benzerliklerinin olduğuna dikkat çekmiştir (Avezov, 1997: 99). Mehmet Aça'ya göre Kozi Körpeş-Bayan Sulu Hikâyesi, Altay, Uygur, Kazak, Başkırt ve Tatar (Kazan, Sibiryâ, Kırım, Dobruca) Türkleri arasında tespit edilmiş bir hikâyedir (Aça, 2011: 28).

Süheyla Sarıtaş'a göre Aşık Garip Hikâyesi, Dede Korkut'un son zamanlarda yazıya geçirilmiş bir varyantı olarak kabul edilmektedir (Sarıtaş, 2008: 90).

B. A. Garriyev, Dede Korkut'un Salır Gazan, Bamsı Beyrek gibi boylarının Oğuz Türkmenlerinin yaşamını yansıttığını, destanlara dikkatli bir şekilde bakıldığında, Özbeklerin *Alpamış*, Türkmenlerin halk destanı *Şahsenem-Garip*, Mağrubi'nin *Yusuf-Ahmet*, Şabende'nin *Sayatlı Hemra* destanlarına kaynaklık ettiğini vurgulamıştır (Garriyev, 1945: 37'den aktaran Kalenderoğlu, 2011: 1343). A. N. Samoyloviç'e göre Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin, Hazar Ötesi Türkmenleri arasında *Boz Oğlan-Yusuf Ahmet* adıyla çok yaygın bilinen bir varyantı da vardır (Gökyay, 2000: CDLIV'den aktaran Fedakar, 2004: 139). Gurbangül Guziçiyeva, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ile Türkmenlerin Şahsenem-Garip Destanı arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir (Guziçiyeva, 2000: 178-179). Amangül Durdıyeva, Kerem ile Aslı Destanı'nın olay örgüsünün Doğu halkları arasında yüzyıllardan beri devam edip geldiğini, Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Şahsenem ile Garip, Sayat ile Hemra, Göroğlu (Köroğlu), Korkut Ata... gibi "göçme/gezici olay örgüsü" esasında eser üretmenin kardeş halklar arasında bir geleneğe dönüştüğünü söylemiştir (Durdıyeva, 1999: 88).

Abdulkadir Emeksiz'e göre *Şah Kasım Hikâyesi*, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun bir çeşitlemesidir (Emeksiz, 2016: 9).

Nevzat Özkan'a göre Bamsı Beyrek Hikâyesi, Gagavuz Türklerinde de *Dengiboz* adıyla yaygın bir şekilde anlatılmaktadır (Özkan, 2015: 460).

Hamit Araslı, *Köroğlu Destanı*'nda, Köroğlu'nun Tokar seferinde Hasan paşanın evindeki olayların Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'ndaki, Beyrek'in geldiği Banı Çiçek ile Yalançı oğlunun düğünündeki olayların aynısı olduğunu; *Şah İsmail*'de kahramanın Arap Zengi ile savaşının, Beyrek'in Banu Çiçek'le yarışına çok benzediğini dile getirmiştir (Araslı, 1960: 32'den aktaran Seferli, 2011: 90).

Kamal Abdulla'ya göre Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, birçok milli ve edebi motifin yanı sıra dünya halklarının folklorunda ve mitolojisinde geniş biçimde kullanılan gezgin ve uluslararası yönleri ve motifleriyle de zengin bir boydur (Abdulla, 2015: 190-191).

Fuzuli Bayat'a göre Bamsı Beyrek Hikâyesi, Firdevsi'nin İran destanı Şehname'sindeki Bijen ve Menije destanında yer almıştır (Bayat, 2016: 24).

Hasan Bülent Paksoy'a göre Afganistan'ın kuzey ve kuzeydoğusunda yaşayan Tacikler, Alpamış Destanı'nı Farsça-Tacikçe olarak da bilmektedirler (Paksoy, 1985: 620).

Adem Aydemir'e göre Bay Püre (Böri) Bey'in gözlerinin açılması motifi, Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf suresini hatırlatmaktadır (Aydemir, 2010: 185-204).

Bayburt'ta, Almışka köylülerinin Beyrek'e dair anlattıkları bir rivayete göre Seferberliğe (1914-1918) kadar komşu Ermenilerden zengin ve eski bir aile, kendilerini Bay Beyrek hikâyesinde geçen Bayburt padişahının torunları sayar ve bununla övünürler ve komşuları olan Türklere, "bizim ulu dedelerimiz, sizin ulu dedelerinizden Bey Beyrek'e bir kız vermişti. Sizler o bizim kızımızdan doğan türemeler olduğunuzdan biz sizlere dayı düşeriz, sizler ise bizim yeğenlerimiz sayılırsınız" derlermiş (Boratav, 1946: 65'den aktaran Gökyay, 1973: XCVII; Boratav, 2015: 82-83).

Doğan Kaya'ya göre Alpamış Destanı, Homeros'un Odysseus'u ile kısmen benzerlik göstermektedir. Destandaki kahramanlar arasında da benzerlik vardır: Alpamış-Odisseus, Barçın-Penelopeia, Yadigar-Telemakhos, Kultay-Yevme, Baybörü-Laertes (Kaya, 1995: 87-93). Mesut Şen'e göre Bamsı Beyrek Boyu ile Yunan destanı "Odysseia" arasında bazı ilginç benzerlikler bulunmaktadır (Şen, 2003: 603). Kamal Abdulla'ya göre Yunan destan kahramanı Odysseus'un, Basat ile olan benzerlikleri gibi, Beyrek ile de benzerlikleri vardır (Abdulla, 2015: 209-212, 262).

Perter Naili Boratav'a göre *Kırmanşah Hikâyesi*'nin esas temalarından biri, kardeşinden, kahramanın, türlü ihanetler görme teması Hindu dilinden Uygurcaya çevrilmiş *Prens Kalyanamkara ve Papamkara* veya *İki Kardeş Hikâyesi*'nde görülmektedir. Aynı hikâyede Bey Böyrek Hikâyesi'nin Anadolu varyantlarındaki, nişanlısını elinden almak isteyen rakibini kahramanın affetmesi motifinde görülmektedir (Boratav, 2015: 51-52).

15-16. yüzyılda yazıya geçirilen Dede Korkut Kitabı'ndaki Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, günümüzde de Anadolu varyantı olan *Bey Böyrek Hikâyesi*, Orta Asya varyantı olan *Alpamış Destanı* ve bu

destandan türemiş olan çok sayıda destan, hikâye adları altında yaşamaya devam etmekte olup, birçok yabancı destan ve efsane ile de benzerlikler taşımaktadır. Bütün bunlar, motif bakımından Dede Korkut'un en zengin boyu olan Bamsı Beyrek Boyu'nu, aynı zamanda Dede Korkut'un en uluslararası ve evrensel boyu da yapmakta, Dede Korkut'un milli ve evrensel nitelikler taşıyan güçlü ve etkili dili ve üslubuna ayrı bir renk katmaktadır (Eyüboğlu, 2019: 213).

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun, gerek Hazar'ın batısında Anadolu-Azerbaycan coğrafyasında, gerekse de Orta Asya'da oldukça geniş bir alanda anlatılmakta olduğu görülmektedir. Destanın bu yaygınlığı tarihi eskiliğine işaret etmektedir. Çünkü bir destanın çok sayıda Türk boyuna ve bu kadar geniş bir alana yayılması ve benimsenmesi, bu boyların bir arada yaşadığı eski bir dönemde meydana gelmiş olmasının bir sonucudur.

15-16. yüzyılda yazıya geçirilen Dede Korkut Kitabı'ndaki *Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*, günümüzde de Anadolu varyantı *Bey Böyrek*, Türkmenistan varyantı *Bamsım Birek*, Orta Asya'da geniş yayılım gösteren varyantı *Alpamiş* ve bu destandan türemiş *Kozı Körpeş-Bayan Sulu*, *Aşık Garip*, *Şahsenem-Garip*, *Boz Oğlan-Yusuף Ahmet*, *Sayatlı Hemra*, *Şah Kasım*, *Dengiboz* vb. farklı adlar altındaki birçok anlatı ile Türk Dünyası'nın birçok yerinde yaşamaya devam etmektedir.

SONUÇ

Bamsı Beyrek'in gerçek adı *Bamsı*'dir, *Begrek* ise "*Beg/Bey*" demektir. *Bamsı Begrek*, "*Bamsı Beg/Bey*" demektir. Bu bakımdan *Alp Bamsı* (Alpbamsı), zamanla *Alpamiş*'a dönüşmüştür.

Milattan Önceki dönemlerde anlatılan ve kökleri tarihin derinliklerine uzanan eski Türk destanı, İskit/Saka-Kanglı-Hun dönemlerinde Orta Asya'nın geniş bozkırlarında, Avrasya'da anlatılan ve yayılan, İskit/Sakaların batıya yayılmasıyla Grek destanlarıyla etkileşime giren, ihtimal Mezopotamya ve Pers kültürleriyle de etkileşimde bulunan, Göktürk Devleti döneminde *Bamsı Beyrek* adıyla şekillenen Türk destanı, daha sonra Doğu Göktürklerinden gelen Kıpçaklar arasında *Alpamiş* adıyla, Batı Göktürklerinden gelen Oğuzlar arasında *Alp Bamsı/Bamsı Beyrek* adıyla yayılarak şekillenmiş ve sonraki varyantlarına evrilmiş, böylece Türk Dünyası'ndaki en yaygın destanlardan biri haline gelmiştir.

Dede Korkut'ta iki ayrı Beyrek vardır. *Bamsı Beyrek* ile *Beyrek*, aslında iki ayrı kişidir. İki farklı Beyrek, tarihi süreç içerisinde, kuşaklar boyu aktarımda, aynı kişi gibi algılandıklarından dolayı hatıraları birbirine karışmış ve tek bir tip olarak kaynaşmıştır.

Dede Korkut'ta önemli bir yere sahip olan Bamsı Beyrek/Beyrek tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunmaktadır. Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek/Beyrek tipinin önemli bir tarihi tabakası Batı Göktürk Devleti'nin kurucu hükümdarı Tardu Kağan (576-603) ile ilgilidir.

Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Dede Korkut'taki en zengin motiflere sahip destandır. Bu destanda doğumdan evlenmeye, çocuk sahibi olmaktan ölüme kadar insan yaşamının çeşitli dönemlerine ait motifler yer almaktadır. Bu açıdan Bamsı Beyrek, Türk halk edebiyatında eski Türk tipini en iyi yansıtan tiplerden biridir.

15-16. yüzyılda yazıya geçirilen Dede Korkut Kitabı'ndaki *Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*, günümüzde, Anadolu varyantı *Bey Böyrek*, Türkmenistan varyantı *Bamsım Birek*, Orta Asya'da geniş yayılım gösteren varyantı *Alpamiş* ve bu destandan türemiş *Kozı Körpeş-Bayan Sulu*, *Aşık Garip*, *Şahsenem-Garip*, *Boz Oğlan-Yusuף Ahmet*, *Sayatlı Hemra*, *Şah Kasım*, *Dengiboz* vb. farklı adlar altındaki birçok anlatı ile Türk Dünyası'nın birçok yerinde yaşamaya devam etmektedir.

Motif bakımından Dede Korkut'un en zengin boyu olan Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, aynı zamanda Dede Korkut'un en uluslararası ve evrensel boyudur. Bütün bunlar Bamsı Beyrek'in önemini yansıtmaktadır.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın kaynak taraması ile yürütüldüğü için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulla, K. (2015). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*, (Akt. Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Acıduman, A. ve Arda, B. (2011). Dede Korkut Öyküleri Tıp Tarihi Bakış Açısıyla Ne Söyler? *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 0(54), 189-196.
- Aça, M. (2011). İki Sır İki Kahraman: Uşun Koca Oğlu Segrek ile Kozı Körpeş. *Milli Folklor*, 0(90), 26-36.
- Agacanov, S. G. (2015). *Oğuzlar*, (Çev. E. N. Necef ve A. Annaberdiyev). İstanbul: Selenge Yayınları.

- Aliyev, K. (2018). *Açık Kitap: Dede Korkut*, (Akt. R. Işık). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Alptekin, A. B. (1999). Bayburt Dede Korkut 5. Kültür-Sanat Şöleni Yapıldı. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(575), 1005-1008.
- Alptekin, A. B. (2000). Bamsı Beyrek Hikâyesinin Motif Yapısı, (Haz. A. Kahya Birgül ve A. Şimşek Canpolat). Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri (s. 35-48). Ankara: AKM Yayınları.
- Ata Yıldız, N. (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Avezov, M. (1997). Kozı Körpeş-Bayan Sulu, (Akt. Z. İsmail ve A. Güngör). *Bilig*, 0(5), 93-106.
- Aydemir, A. (2010). Dede Korkut Oğuzları'ndaki Kam Oğullarına Dair. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 0(189), 185-204.
- Aydın, E. (2016). *Eski Türk Yer Adları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Babayar, G. (2002). Göktürk Kağanlığı Döneminde Batı Türkistan Yönetimi. (Ed. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca). *Türkler Ansiklopedisi*, (Cilt: 2) İçinde (s. 107-117). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Bayat, F. (2003). *Korkut Ata: Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut*. Ankara: KaraM.
- Bayat, F. (2016). *Mitten Tarihe, Sözen Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Boratav, P. N. (2015). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Çelepi, M. S. (2016). Anadolu'daki Toplumsal Kimliğin İnşasında Dede Korkut Hikâyelerindeki Bireyin Tekamülü. III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi "Dede Korkut ve Türk Dünyası" (Çeşme-İzmir - 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı, (Cilt:1), (s. 341-362), (Ed. M. Ekici vd.). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Divitçioğlu, S. (2015). *Sekiz Türk Boyu Üzerine Bazı Gözlemler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Durdiyeva, A. (1999). Kerem ile Aslı Destanının Varyantları, Folklor Özellikleri ve Türk Halk Edebiyatındaki Yeri, (Çev. Y. Akgül). *Bilig*, 0(11), 85-104.
- Duymaz, A. (1997). *Bir Destan Kahramanı Salur Kazan*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ebülgazi Bahadır Han (1974). *Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)*, (Haz. M. Ergin). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Serisi.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım), Transkripsiyon, Aktarma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Eliuz, Ü. (2001). Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi. *Bilig*, 0(18), 63-86.
- Emeksiz, A. (2016). *Dede Korkut'un Paltosu*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2000). Dede Korkut'taki Olayların Zamanı, (Haz. A. Kahya Birgül ve A. Şimşek Canpolat). Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri (s. 157-160). Ankara: AKM Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2002). Salur Kazan Kimdir? *Millî Folklor*, 0(56), 22-33.
- Ercilasun, A. B. (2004). Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması, II. Milletlerarası Dede Korkut Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, (s. 61-69), 1998/I, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2004b). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyula Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdem, M. (1998). Dede Korkut Türkmenistan Varyantları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. F. Sema Barutçu Özönder), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı / Metin - Sözlük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I. / Giriş - Metin - Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Ergin, M. (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eyüboğlu, D. C. (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Eyüboğlu, D. C. (2021). Dede Korkut'taki Karacuk Çoban. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 134-179.
- Eyüboğlu, D. C. (2021b). Dede Korkut'taki Boğazca Fatma. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 90-116.
- Fedakar, S. (2004). Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı'nda Kahramanların Ortaya Çıkışı. *Millî Folklor*, 0(61), 134-141.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Destem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Guziçiyeva, G. (2000). Gorkut Ata Kitabı ve Türkmen Destanları, (akt. Güçmurat Sultanmuradov), (Haz. A. Kahya Birgül ve A. Şimşek Canpolat), Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni - (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri (s. 175-180), Ankara: AKM Yayınları.

- Gülensoy, T. (2004). Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Salur Kazan ve Tepegöz Boylarının Anadolu Varyantları ve Dede Korkut Hikâyeleri Coğrafyasının Tespiti Sorunu, II. Milletlerarası Dede Korkut Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1998/I(41), 81-92, Ankara: TDK Yayınları.
- Hakkoymaz, S. ve Uygun, N. (2017). Dede Korkut Hikâyelerindeki Üstün Yetenekli Çocuklar, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 22-34.
- İmanov, M. K. (2016). Bamsı Beyrek Boyunda Yalancı Kahraman Sorunu, (Ed. M. Ekici vd.), III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk Dünyası” (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı, (Cilt: 2) (s. 791-797), İzmir: Ege Üniversitesi.
- Jirmunskiy, V. M. (1961). Kitabı Korkud” ve Oğuz Destanı Geleneği, (Çev. İ. Kaynak). *Türk Tarih Kurumu Belleten*, 0(100), 609-629.
- Kaçalın, M. S. (2000). Korkut Ata Kitabı'nın Vatikan Yazması Üzerine, (Haz. A. Kahya Birgül ve A. Şimşek Canpolat). Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni - (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri (s. 221-227), Ankara: AKM Yayınları.
- Kalenderoğlu, İ. (2011). Türkmenistan'da Dede Korkut Hakkında Yapılan Çalışmalar. *Turkish Studies*, 6(1), 1302-1311.
- Kaya, D. (1995). Alpamış Destanı, 1995 Dünya Hoşgörü-Manas-Abay Yılı VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Türk Dünyası Kültür Kurultayı - (Kırıkkale 9-11. 6. 1995) Bildirileri (s. 87-93).
- Kemaloğlu, M. (2019). *Dede Korkut (Destan İçre Tarih)*. Ankara: Raf Kitabevi.
- Kırzioğlu, M. F. (1963). <<Dede-Korkut Oğuznâmeleri>> Arsaklıklar Devleti Oğuzları'nın Destanlarıdır. *Türk Dili*, 0(139), 363-369.
- Kocasavaş, Y. (2014). Korkut Ata'yla İlgili Bazı Kayıtların Düşündürdükleri. *İlmi Araştırmalar*, 0(8), 139-144.
- Konıratbayev, A. (2000). Korkut Ata Hakkında, (Akt. D. Düysebayeva). (Haz. A. Nisanbayev vd.). *Kazakistan'da Dede Korkut İçinde* (s. 147-182). Ankara: AKM Yayınları.
- Köprülü, O. F. (1992). Bey. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6(0), 11-12.
- Nisanbayev, A. (2000). Türk Halklarının Büyük Düşünürü Korkut Ata, (Akt. D. Düysebayeva). (Haz. A. Nisanbayev vd.). *Kazakistan'da Dede Korkut İçinde* (s. 1-13). Ankara: AKM Yayınları.
- Ölçer Özünel, E. (2015). Baharı Getiren Kahraman: Bamsı Beyrek. *Millî Folklor*, 0(107), 34-48.
- Özkan, N. (2015). Gagavuz Kültüründe Oğuz Unsurları, (Ed. T. Gündüz ve M. Cengiz), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Oğuzlar / Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu - (Ankara, 21-23 Mayıs 2014) Bildirileri (s. 455-464). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Özkan, T. (2006). Bey Böyreğ Anlatılarının Kahramanın Yolculuğu Açısından İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. M. Öcal Oğuz), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Paksoy, H. B. (1985). Alpamış ve Bamsı Beyrek: İki Ad, Bir Destan. *Türk Dili*, 0(403), 619-622.
- Sakaoğlu, S. (1998). Dedem Korkut'a ve Kitabına Dair. *Dede Korkut Kitabı / İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar I (İncelemeler-Derlemeler)* içinde (s. 5-26). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1998b). Kam Püre'nün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun Anadolu Ağızlarındaki Değişmiş Şekilleri. *Dede Korkut Kitabı / İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar (I İncelemeler-Derlemeler)* içinde (s. 169-176). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Sarıtaş, S. (2008). Dede Korkut Hikâyeleri ve Âşık Garip Hikâyesi'nde Yer Alan Maddi Kültür Ürünleri. *Turkish Studies*, 3(1), 89-95.
- Seferli, G. (2011). Akademisyen Hamit Araslı ve “Kitab-ı Dede Korkut. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 0(Azerbaycan Özel Sayısı), 86-93.
- Sertkaya, O. F. (2012). Adana, Begrek > Beyrek ve Elma Kelimelerinin Kökeni Üzerine. *Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 19(2), 101-113.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar / (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Şen, M. (2003). Tepegöz Hikâyesi ile Polyphemos Efsanesi Arasındaki Anlayış Farkı. *Türk Dili*, 0(618), 602-611.
- Şeşen, R. (2010). *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üçüncü, K. (2006). *Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı Alpamış*. İstanbul: Töre Yayın.
- Yılar, Ö. (2000). Dede Korkut Kitabındaki Bamsı Beyrek ile Anadolu'da Anlatılan Bey Böyreğ Hikâyeleri ve Masalları Üzerine Motif Bakımından Bir Karşılaştırma Denemesi. *Millî Folklor*, 0(48), 43-47.